

עירובין פרק חמישי כיצד מעברין

(עירובין נב, ב)

משנה:

כיצד מעברין את הערים? (מעברין - מפרש בגמרא לשון אשה עוברה, דתנן לקמן הנותן עירובו בעיבורה של עיר, אלמא יש עיבור לעיר, ומפרש השתא כיצד יש לה עיבור:)
בית נכנס בית יוצא, פגום נכנס פגום יוצא (כלומר: כשבא לציין סימן תחום העיר, ובא למדוד אלפים חוצה לה, אם הוה מחיצתה שור איגר: שאינה חומה חלקה אלא בתים סמוכין ומחוברין ויש בית נכנס לתוך העיר יותר מחבירו, ונראית כניסתו פגומה מבחוק, ויש בית בולט ויוצא לחוץ יותר מחבירו, או פגום נכנס או פגום יוצא, שהיתה עיר מוקפת חומה ויש מגדלין עגולין בולטין בחומה, פעמים שבולטין בפנים פעמים שבולטין בחוץ); הו שם גרודיות (שברי חומה של חרבות בתים, וישנן בתוך שבעים אמה ושירים לעיר, כדמפרש לקמן) גבוהות עשרה טפחים,

(עירובין נג, א)

המשך המשנה

וגשרים, ונפשות שיש בהן בית דירה (כעין שעושין על הקבר) - מוציאין את המדה כנגדן (אם בליטות הללו אצל קרן מזרחית צפונית - רואין כאילו יש בליטה אחרת כנגדה בקרן מזרחית דרומית וחוט מתוח מזו לזו - ומודד מן החוט ולחוק, כדי שיהא התחום שוה לשתי קרנות ולא יהא כאן קצר וכאן ארוך) ועושין אותה (את התחומין) כמין טבלא מרובעת, כדי שיהא נשכר את הזויות (כדי שיהא אלפים לצדדין כבאמצע, ולא עגולין שיהא להן אלפים באמצען ובצדדין הן מתמעטין כדרך כל עגול; ובעיר מרובעת עסקינן: שאין בה אלא אלפים על אלפים, דהו נמי תחומין מרובעים; ואם אינה מרובעת, כגון שהיא יתירה על אלפים לאורכה או פחותה מאלפים - לא הו מרובעין, ותחומין מרובעין לאו דווקא שיהא ארכן כרחבן, שהרי רחבן למידת העיר היא - אם קטנה אם גדולה, וארכן אלפים; אלא 'מרובעין' דקתני - למעוטי עגולין, כדי שיהא נשכר את הזויות).

גמרא:

רב ושמואל, חד תני 'מעברין' וחד תני 'מאכלין' (באלף); מאן דתני 'מאכלין' - אבר אבר (שמוסיפין לה אברים: שאם יש אבר שיוצא מן העיר בקרן מזרחית דרומית - רואין כאילו אבר גם בקרן מזרחית צפונית, ומודדין משם), ומאן דתני 'מעברין' - כ'אשה עוברה';
'מערות המכפלה' (בראשית כג, ט; כה, ט; נג), רב ושמואל: חד אמר: שני בתים (היו בה), זה לפניו מזה (שני בתים היו בה, זה לפניו מזה), וחד אמר: בית ועלייה על גביו (היו כפולה בשתי תקרות; אבל שני בתים - לא שייך בהו לשון כפולה); (משום דפליגי במשמעות לשון 'מכפלה' נקט לה הכא, משום דפליגי נמי בלישנא דמתניתין, וכן באמרפל, וכן במלך חדש [להלן])

כשלמא למאן דאמר זה על גב זה - 'היינו מכפלה', אלא למאן דאמר שני בתים זה לפניו מזה - מאי 'מכפלה'?
שכפולה בזוגות (שנקברו כולן איש ואשתו, דהיינו זוג זוג, דכתיב (בראשית מט, לא) שמה קברו את אברהם ואת שרה וגו'). [כמו שלמדנו: (בראשית לה, כז) (ויבא יעקב אל יצחק אביו) ממרא קרית הארבע (הוא חברון אשר גר שם אברהם ויצחק) - אמר רבי יצחק: קרית הארבע זוגות: אדם וחוה, אברהם ושרה, יצחק ורבקה, יעקב ורעה.
(בראשית יד, א) ויהי בימי אמרפל (מלך שנוער אריון מלך אלסר כדלעמר מלך עילם ותדעל מלך גוים); רב ושמואל, חד אמר: נמרוד שמו, ולמה נקרא שמו 'אמרפל'? - שאמר והפיל לאברהם אבינו בתוך כבשן האש! וחד אמר: אמרפל שמו, ולמה נקרא שמו נמרוד? שהמריד את כל העולם כולו עליו (כלפי מעלה אלא שכינו חכמים בלשונם) במלכותו.

(שמות א, ח) ויקם מלך חדש על מצרים (אשר לא ידע את יוסף); רב ושמואל, חד אמר: חדש ממש, וחד אמר: שנתחדשו גזירותיו;
מאן דאמר חדש ממש - דכתיב 'חדש'; ומאן דאמר שנתחדשו גזירותיו?
מדלא כתיב 'וימת (ה) וימלוך (פלוני תחתיו)'
ולמאן דאמר שנתחדשו גזירותיו, הא כתיב 'אשר לא ידע את יוסף', מאי 'אשר לא ידע את יוסף'?
דהוה דמי כמאן דלא ידע ליה ליוסף כלל.

>סימן שמונה עשרה ושנים עשר למדנו בדוד ויבן<:

אמר רבי יוחנן: שמונה עשרה ימים גידלתי אצל רבי אושעיא בריבי (ברבי - אדם גדול בדורו וכל היכי דקרי בריבי הכי פירושו) ולא למדתי ממנו אלא דבר אחד במשנתו: 'כיצד מאכלין את הערים' - באלף.

איני! והאמר רבי יוחנן: **שנים עשר** תלמידים היו לו לרבי אושעיא בריבי, **ושמונה עשרה** ימים גידלתי ביניהן, ולמדתי לב כל אחד ואחד (כמה היה מחודד, כלומר: בכולן הכרתי מה חריפות יש מזה לזה) וחכמת כל אחד ואחד (כמה זה חכם מזה, וכמה למד יותר ממנו) ? לב כל אחד ואחד וחכמת כל אחד ואחד גמר, גמרא לא גמר. איבעית אימא: מנייהו דידהו גמר [לב כל אחד וחכמת כל אחד], מיניה דידהו לא גמר [אלא דבר אחד בלבד]; ואיבעית אימא: 'דבר אחד במשנתנו' קאמר (במשנתנו לא למד אלא דבר אחד, אבל ברייתות וגמרות גמר טובא). ואמר רבי יוחנן: כשהיינו **לומדין** תורה אצל רבי אושעיא, היינו יושבין ארבעה ארבעה באמה; אמר רבי: כשהיינו לומדין תורה אצל רבי אלעזר בן שמוע, היינו יושבין ששה ששה באמה (שהיינו מתקרבין לשמוע מפיו ודוחקין זה את זה); אמר רבי יוחנן: רבי אושעיא בריבי בדורו - כרבי מאיר בדורו: מה רבי מאיר בדורו לא יכלו חבריו לעמוד על סוף דעתו (כדאמרינן בפרק קמא (עירובין יג,ב) שהיה אומר על טמא טהור ומראה פנים) - אף רבי אושעיא לא יכלו חבריו לעמוד על סוף דעתו. אמר רבי יוחנן: לבן של ראשונים כפתחו של אולם, ושל אחרונים כפתחו של היכל (פתח אולם רחבו עשרים, ושל היכל עשרה), ואנו כמלא נקב מחט סידקית (מחט שתופרין בה סדקי בגדים, והוא דק ביותר); 'ראשונים' = רבי עקיבא; 'אחרונים' = רבי אלעזר בן שמוע; איכא דאמרי: ראשונים = רבי אלעזר בן שמוע, אחרונים = רבי אושעיא בריבי; ואנו כמלא נקב מחט סידקית. אמר אביי: ואנן כי סיכתא בגודא לגמרא (כיתד שנועצין אותו בכותל בנקב צר, ונכנס בדוחק, כך אין יכולין אנו להבין מה שאנו שומעין, כי אם מעט ובקושי); אמר רבא: ואנן כי אצבעתא בקירא (בשערה קשה: שאין האצבע יכול ליכנס בתוכה, אלא מדבק מעט) לסברא. אמר רב אשי: אנן כי אצבעתא בכירא לשכחה (כשם שהאצבע נוח ליכנס בפי הבור, כך אנו מהירין לשכוח).

אמר רב יהודה אמר רב: בני יהודה שהקפידו על לשונם (לדבר בלשון צח ולא בלשון מגונה, כדאמרינן לקמן בבני גליל) נתקיימה תורתם בידם; בני גליל שלא הקפידו על לשונם - לא נתקיימה תורתם בידם. מידי בקפידא תליא מילתא? אלא: בני יהודה דדייקי לישנא ומתנחי להו סימנא (לחזר באותו לשון שהיו שומעין מרבן, ועל ידי שהיו שומעין על פי שמועה אחר שמועה - היו נותנין בהן סימן זו אחר זו, ומתוך כך שהיו מדקדקים בלשון - יודעין להניח סימנין נאין, ואינן משתכחין מהן; 'ומתנחי' = ומניחין סימנין) - נתקיימה תורתן בידן; בני גליל דלא דייקי לישנא ולא מתנחי להו סימנא - לא נתקיימה תורתן בידם; בני יהודה גמרו מחד רבה - נתקיימה תורתן בידם, בני גליל דלא גמרי מחד רבה (והיו שומעין מזה בלשון זה, ומזה בלשון אחר, אף על פי ששניהם אחד - שינוי לשון מבבלון ומשכחן) - לא נתקיימה תורתן בידם; רבינא אמר: בני יהודה דגלו מסכתא (למדו לאחרים - כך שמעתי; לישנא אחרינא: מפרשין שמועותיהן ומדקדקים בטעמו של דבר עד שמתיישב בלבן) - נתקיימה תורתן בידם; בני גליל דלא גלו מסכתא - לא נתקיימה תורתן בידם; **דוד** גלי מסכתא, שאול לא גלי מסכתא; דוד דגלי מסכתא (כדאמר בברכות (ד,א): שהיה יגע בתורה ומורה הוראות, כדאמר: ידי מלוכלכות בדם ושפיר ושלילא, ואומר: מפיבושת רבי, יפה דנתי? יפה זכיתי? כו', ואמרינן נמי במועד קטן (טז,א): עדינו העצני יושב בשבת, תחכמוני זה דוד כו') - כתיב ביה (תהלים קיט, עד) **יראיך יראוני וישמחו** [כי לדברך יחלתין] (יראוני וישמחו - לפי ששמועותיו מכוונות, לאיסור איסור ולהיתר היתר); שאול דלא גלי מסכתא - כתיב ביה (שמואל א יד, ח) [ושאול לחד המלוכה על ישראל וילחם סביב בכל איביו במואב ובבני עמון ובאדום ובמלכי צובה ובפלשתין ובכל אשר יפנה]

(עירובין נג, ב)

ירשיע (לא היה זוכה להורות כהלכה).

ואמר רבי יוחנן: מניין שמחל לו הקב"ה על אותו עון (עון דנוב עיר הכהנים) ? - שנאמר (שמואל א כח, יט) [ויתן ה' גם את ישראל עמך ביד פלשתים] **מחר אתה ובניך עמי** - 'עמי' = במחיצתי (שמואל קאמר לשאול כשהעלהו על ידי בעלת אוב).

אמר רבי אבא: אי איכא דמשאיל להו לבני יהודה דדייקי לשני 'מאכרינ' תנן או 'מעכרינ' תנן, 'אכוזו' תנן (בבכורות פ"ו מ"ו דף מ"א) גבי מומין תנן: שאין לו אלא ביצה אחת - הרי זה מום, רבי עקיבא אומר: מושיבין אותו על עכומו וממערך, אם יש ביצה אחת - סופה לצאת) או 'עכוזו' תנן ('אכוזו' = עגבותיו, וכן 'עכוזו'), - ידעי (היו יודעין); שאילינהו ואמרי ליה: איכא דתני 'מאכרינ' ואיכא דתני 'מעכרינ', איכא דתני 'אכוזו' ואיכא דתני 'עכוזו'.

'בני יהודה דייקי לישנא' מאי היא?

דההוא בר יהודה, דאמר להו "טלית יש לי למכור" אמרו ליה: מאי גוון טליתך? אמר להו "כתרדין עלי אדמה" (ירקרקת היתה, כצבע ירק הארץ); בני גליל דלא דייקי לישנא מאי היא? דההוא בר גלילא דהוה קאזיל ואמר להו "אמר למאן, אמר למאן"? (מדבר בשפה רפה, ולא פירש האות, ואינו ניכר אם 'עמר' אם 'חמר' אם 'אימר'); אמרו ליה: גלילאה שוטה: חמר למירכב או חמר למישתי? עמר למילבש (לעשות בגדים) או אימר לאיתכסאה (שה לשחוט)?

ההיא איתתא דבעיא למימר לחברתה "תאי דאוכליך חלבא", אמרה לה "שלוכתי תוכליך לביא" (היתה רוצה לומר "בואי ואוכליך חלב", ואינה מפרשת לחתוך תיבות זו מזו ולהשמיע כל תיבה ותיבה, ומצטרפות שתי תיבות כאחת ומגמגמת התיבות ואומרת "תאכליך לביא", ואומרת נמי "שלוכתי" בכ"ף, והיתה רוצה לומר "שלוכותי" בב', כמו 'משולכות', כלומר: חברתי; 'תוכליך לביא' - קללה: משמע שתאכלך לביא)!

ההיא אתתא דאתיא לקמיה דדיינא, אמרה ליה "מרי כירי (ורוצה לומר 'קירי', והוא אדון, ואמרה 'כירי' והוא עבד) תפלא הוית לי (רוצה לומר טבלא הות לי, ואמרה תפלא והיא קורה) וגנבוך מין (וגנבוך מין - רוצה לומר "גנבוה ממני", ואמרה "גנבוך מין", דמשמע שגנבו את הדיין) וכדו הוות דכד שדרו לך עילויה לא מטי כרעיך אארעא (גדולה היתה כל כך שאם מותחין אותך עליה - לא היו רגליך נוגעות בארץ; והרי שטויות הרבה, ו'כדו' משמע עכשיו, ובעית לומר וכדן הות, ועוד שהיתה מזכרת תלייה בדיין ואומרת: אם תולין אותך עליה כו')!

אמהתא דבי רבי, כי הוה משתעיא בלשון חכמה - אמרה הכי: עלת (שם כלי שדולין בו יין מן החבית וממלאין הכוסות) נקפת בכד (מנקפת בחבית, כלומר: כבר כלה היין, נוגע בתחתית החבית) - ידאון נישריא לקיניהון (ילכו תלמידים לבתיהם, כלומר: יפסקו סעודתן, [שאין עוד יין]).

וכד הוה בעי דליתבון - הוה אמרה להו: יעדי בתר חברתה מינה (נסיר מגופת חבית האחרת ונמזוג עוד) ותתקפי (כמו 'אקפו ידייכו', בחגיגה (ט"ב), וכמו 'קפא תהומא' דסוכה (ג"א) = צף התהום ועלה) עלת בכד (תהא צפה עלת בכד בריוח) כאילפא דאזלא בימא (כאניה הצפה בים).

רבי יוסי בר אסיין, כי הוה משתעי בלשון חכמה (שלא יבינו האחרים) - אמר: עשו לי שור במשפט (תרדין, תור דין, שור - תור, משפט - דין) בטור מסכן (הר דל, חרדל); וכד הוה שאיל באושפיזא (שואל עובדי דרכים בענין אושפיזכני) - אמר הכי: גבר פום דין חי (אוש פו זו חי, אוש כמו איש, פום כמו פי, דין כמו זה) מה זו טובה יש (כלומר: כמה טוב לו).

רבי אבהו כי הוה משתעי בלשון חכמה - הוה אמר הכי: אתריגו לפחמין ארקיעו לזהבין (זהבין = גחלים לוחשות, אדומות כזהב; הבעירו את הפחמין להיות אדומין כאתרוג, שישטחו גחלים הלוחשות על פי הכירה להתחמם כנגדן) ועשו לי שני מגידי בעלטה (תרנגולין, המודיעין עונות הלילה); איכא דאמרי 'ויעשו לי בהן (על הפחמין) שני מגידי בעלטה'.

אמרו ליה רבנן לרבי אבהו: הצפיננו (הראנו, לשון צופיה הליכות ביתה) (משלי לא, כו) היכן רבי אלעאי צפון (הוה מתחבא, דלא היו יודעים התלמידים להיכן היה, והיו שואלים ממנו)?

אמר להן: עלץ בנערה אהרונית אחרונית עירנית והנעירותו (שמח הלילה בנערה אהרונית ועכשיו הוא ישן);

אמרי לה אשה (אהרונית = בת כהן, אחרונית - מתה אשתו ראשונה וזו אחרונה, עירנית = בעלת חן וחריפה כאדם ער והנעירותו - לא היה יכול לישון) ואמרי לה מסכתא (אהרונית - מסדר קדשים = עבודת אהרן, אחרונית - סיים אחרת והתחיל בזו, עירנית - עמוקה וחמורה ומעוררת לומדיה).

אמרי ליה לרבי אלעאי: הצפיננו הכין רבי אבהו צפון?

אמר להן: נתייעץ במכתיר (נטל רשות מנשיא, מכתיר על שם שנותן רשות לסמוך ולקרותו רבי, ומאז והלאה הוא כשר להיות מוכתר ליקרא רבי מומחה לרבים, ואם טעה לא ישלם) והנגיב (והדריס, הלך לו לדרוס) למפיבשת (לפני זקני דרום שהן חכמים מאד, על שם שהיה מפיבשת אדם גדול קרי להו הכי).

אמר רבי יהושע בן חנניה: מימי לא נצחני אדם (בדברים) חוץ מאשה
תינוק ותינוקת;
'אשה' מאי היא? - פעם אחת נתארחתי אצל אכסניא אחת; עשתה לי
פולין ביום ראשון - אכלתים ולא שיירתי מהן כלום; שנייה -
ולא שיירתי מהן כלום; ביום שלישי הקדיחתן (שרפתו, כמו כי אש קדחה (דברים
לב, כב) כלומר: נתנה בו מלח יותר מדאי) במלח; כיון שטעמתי - משכתי ידי מהן;
אמרה לי: רבי! מפני מה אינך סועד?
אמרתי לה: כבר סעדתי מבעוד יום.
אמרה לי: היה לך למשוך ידיך מן הפת! אמרה לי: רבי, שמא לא
הנחת פאה בראשונים? ולא כך אמרו חכמים 'אין משיירין פאה
באילפס אבל משיירין פאה בקערה' (כשהשמש מערה מן האילפס לתוך הקערה - אין דרך
להניח באילפס כלום לצורכו, אבל כל אחד מניח פאה בקערה ומחזירה לשמש, והוא מאכל שמש) '
'תינוקת' מאי היא? - פעם אחת הייתי מהלך בדרך והיתה דרך
עוברת בשדה והייתי מהלך בה; אמרה לי תינוקת אחת: רבי! לא
שדה היא זו?
אמרתי לה: לא דרך כבושה היא?
אמרה לי: ליסטים כמותך כבושה.
'תינוק' מאי היא? - פעם אחת הייתי מהלך בדרך וראיתי תינוק
יושב על פרשת דרכים (דרך פורש לכאן ולכאן), ואמרתי לו: באיזה דרך
נלך לעיר?
אמר לי: זו קצרה וארוכה, וזו ארוכה (שמאריך הדרך) וקצרה (שמוציא
מבוי העיר פנוי ליכנס); והלכתי בקצרה וארוכה; כיון שהגעתי לעיר -
מצאתי שמקיפין אותה גנות ופרדיסין; חזרתי לאחורי, אמרתי לו:
בני! הלא אמרת לי 'קצרה'?!
אמר לי: ולא אמרתי לך 'ארוכה'?
נשקתיו על ראשו ואמרתי לו: אשריכם ישראל שכולכם חכמים
גדולים אתם מגדולכם ועד קטנכם.
רבי יוסי הגלילי הוה קא אזיל באורחא, אשכחה לברוריה, אמר
לה: באיזו דרך נלך ללוד? אמרה ליה: גלילי שוטה! לא כך אמרו
חכמים 'אל תרבה שיחה עם האשה'? היה לך לומר 'באיזה ללוד'!
ברוריה אשכחתיה לההוא תלמידא דהוה קא גריס בלחשה,
(עירובין נד, א)
בטשה ביה (בעטה בו), אמרה ליה: לא כך כתוב (שמואל ב כג, ה) [כי לא כן בתי עם אל
כי ברית עולם שם לך] ערוכה בכל ושמורה [כי כל ישעי וכל חפץ כי לא יצמיח]: אם ערוכה ברמ"ח
אברים שלך - משתמרת, ואם לאו - אינה משתמרת.
תנא: 'תלמיד אחד היה לרבי אליעזר שהיה שונה כלחש לאחר שלש
שנים שכח תלמודו'.
תנא: 'תלמיד אחד היה לו לרבי אליעזר שנתחייב כשריפה למקום;
אמרו: הניחו לו, אדם גדול שמש'.

אמר ליה שמואל לרב יהודה: שיננא! פתח פומיך קרי פתח פומיך
תני כי היכי דתתקיים בך ותוריך חיי (שתאריך ימים), שנאמר (משלי ד, כב)
כי חיים הם למצאיהם ולכל בשרו מרפא; אל תקרי למצאיהם אלא למוציאיהם
בפה.
אמר ליה שמואל לרב יהודה: שיננא חטוף ואכול חטוף ואישתי (אם
יש לך ממון להנות עצמך, אל תמתין עד למחר שמא תמות ושוב אין לך הנאה) דעלמא דאזלינן
מיניה - כהלולא דמי (היום ישנו ולמחר איננו, דומה לחופה שהולכת מהר).
אמר ליה רב לרב המנונא: בני! אם יש לך (ממון) היטב לך שאין
בשאל תענוג ואין למות התמהמה (עיכוב, כי פתאום האדם מת), ואם תאמר
"אניח לבני חוק (מזון)" - בשאול מי יגיד לך (אם נשאר בידם, שמש
יאבדוהו)? בני האדם דומים לעשבי השדה: הללו נוצצין (כלומר: כשהן גדלן
גדילה פרנסתן ועושרן עמהן, ואינן צריך להדאג עליהן) והללו נובלין (מתים, לשון והעלה נבל
יירמיהו ח, יג).

אמר רבי יהושע בן לוי: המהלך בדרך ואין עמו לוייה - יעסוק
בתורה, שנאמר (משלי א, ט) כי לוית חן הם [לראשך וענקים לגרגותך]; חש בראשו יעסוק
בתורה שנאמר כי לוית חן הם לראשך; חש בגרונו יעסוק בתורה, שנאמר
וענקים לגרגרותיך; חש במעיו יעסוק בתורה, שנאמר (משלי ג, ח) רפאות תהי לשרך

[ושקוי לעצמותיך]; חש בעצמותיו יעסוק בתורה שנאמר ושקוי לעצמותיך; חש בכל גופו יעסוק בתורה, שנאמר (משלי ט, כב) [כי חיים הם למצאיהם] ולכל בשרו מרפא. אמר רב יהודה ברבי חייא: בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם; מדת בשר ודם: אדם נותן סם לחבירו - לזה יפה ולזה קשה (יפה לחולי זה וקשה לחולי זה: יפה ללב ורע לעינים), אבל הקב"ה אינו כן: נתן תורה לישראל סם חיים לכל גופו, שנאמר 'ולכל בשרו מרפא'.

אמר רבי אמי: מאי דכתיב (משלי כב, יח) כי נעים כי תשמרם בבטן יכונן יחדיו על שפתיך? - אימתי דברי תורה נעימים? בזמן שתשמרם בבטן; ואימתי תשמרם בבטן (שהן שמורים בידך, שאין משתכחין ממך)? - בזמן שיכונן יחדיו על שפתיך (שאתה סודרן ומציאן בפה, ולא בגימגום ובלחישא).

רבי זירא אמר מהכא: (משלי טו, כג) שמחה לאיש במענה פיו ודבר בעתו מה טוב: אימתי שמחה לאיש? - בזמן שמענה בפיו; לשון אחר: אימתי שמחה לאיש במענה פיו? - בזמן שדבר בעתו מה טוב (בזמן שיודע לדרוש הלכות חג בחג; דבר אחר: אימתי שמחה לאיש, אימתי אדם שמח בתלמודו? - בזמן שיש לו מענה כששואל מן דבר הלכה);

רבי יצחק אמר מהכא: (דברים ל, יד) כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו: אימתי קרוב אליך? - בזמן שבפיך ובלבבך לעשותו;

רבא אמר מהכא (תהלים כא, ג) תאות לבו נתתה לו וארשת שפתיו בל מנעת סלה: אימתי תאות לבו נתתה לו? בזמן שארשת שפתיו בל מנעת סלה (שארשת שפתיו = ספירת שפתיו בל מנעת סלה: כשנתת בו דעת להוציא בשפתיו);

רבא רמי: כתיב תאות לבו נתתה לו וכתוב וארשת שפתיו בל מנעת סלה! זכה (אם יש לו מזל טוב) - תאות לבו נתתה לו (שבעוד שהוא מתאוה באה לו תאותו עד שלא ישאלנה); לא זכה (צריך להתמקמק ולהצטער) וארשת שפתיו בל מנעת סלה.

תנא דבי רבי אלעזר בן יעקב: כל מקום שנאמר 'נצח' 'סלה' 'ועד' - אין לו הפסק עולמית; נצח - דכתיב (ישעיהו נז, טז) כי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף [כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי];

סלה - דכתיב (תהלים מח, ט) כאשר שמענו כן ראינו בעיר ה' צבאות בעיר אלהינו אלהים יכוננה עד עולם סלה (כי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף: אלמא 'לנצח' - לשון עולם הוא, מדסמך ליה; וכן עד עולם סלה - אלמא 'סלה' לשון לעולם משמע);

ועד - דכתיב (שמות טו, יח) ה' ימלוך לעולם ועד.

<סימן ענקים לחייו לוחות חרות>:

אמר רבי <אלעזר> [אלעזר] מאי דכתיב (משלי א, ט) [כי לוית חן הם לראשך] **וענקים** לגגרותיך?

אם משים אדם עצמו כענק זה שרף על הצואר (שאינו מצומצם בדוחק סביב הצואר, אלא שרפוי בריוח, כך הוא נעים ומרוצה לבריות) ונראה ואינו נראה (כשמגביה צוארו נראה מתחת זקנו, ורוב פעמים שנסתרו וזקנו מכסין אותו, כך, אם תלמיד חכם הוא אינו רודף לצאת ולבא בשוק, אלא יושב ומחזר על תלמודו) - תלמודו מתקיים בידו, ואם לאו - אין תלמודו מתקיים בידו;

ואמר רבי אלעזר: מאי דכתיב (שיר השירים ה, ג) **לחיו** כערוגת הבשם [מגדלות מרקחים שפתותיו שושנים נטפות מור עבר]?

אם משים אדם עצמו כערוגה זו שהכל דשין בה (שאינו לו גטות), וכבושם זה שהכל מתבשמין בה (שמלמד תורה לתלמידים) - תלמודו מתקיים, ואם לאו - אין תלמודו מתקיים;

ואמר רבי אלעזר: מאי דכתיב (שמות לא, יח) [ויתן אל משה ככלתו לדבר אתו בהר סיני שני לחת העדת] **לוחות** אבן [כתבים באצבע אלהים]?

אם אדם משים עצמו את לחייו כאבן זו שאינה נמחית (מפני דריסת רגלי בני אדם, כך לחייו אינם נלאין מלחזר על למודו וללמד לאחרים) - תלמודו מתקיים בידו, ואם לאו - אין תלמודו מתקיים בידו;

ואמר רבי אלעזר: מאי דכתיב (שמות לב, טז) [והלחת מעשה אלהים המה והמכתב מכתב אלהים הוא] **חרות** על הלוחות?

אלמלי לא נשתברו לוחות הראשונות - לא נשתכחה תורה מישראל ('חרות' משמע 'חקוק', ואינו נמחק לעולם: על ידי הלוחות היתה תורה חקוקה לישראל מהשתכח מהן עולמית).

רב אחא בר יעקב אמר: אין כל אומה ולשון שולטת בהן, שנאמר 'חרות' [על הלוחות]: אל תיקרי חרות אלא חירות (בשביל הלוחות היו בני ישראל בני חורין).

אמר רב מתנה: מאי דכתיב (במדבר כא, יח) [באר חפרוה שרים כרוה נדיבי העם במחקק במשענתם] וממדבר מתנה? - אם משים אדם עצמו כמדבר זה, שהכל דשין בו (תורה נתונה לו במתנה, ולא ישכח) - תלמודו מתקיים בידו, ואם לאו - אין תלמודו מתקיים בידו.

רבא בריה דרב יוסף בר חמא הוה ליה מלתא (כעס) לרב יוסף בהדיה, כי מטא מעלי יומא דכיפורי אמר (רבא) - איזיל ואפייסיה; אזל, אשכחיה לשמעיה דקא מזיג ליה כסא (במים), אמר ליה: הב לי ואימזגיה אנא! יחב ליה, מזגיה; כדטעמיה - אמר: דמי האי מזיגא למזיגא דרבא בריה דרב יוסף בר חמא! (רב יוסף סגי נהור הוה, ולא היה רואהו, והכירו בטעם היין שהוא מזגו, לפי שהיה מכיר רב יוסף במזגו של רבא מתחילה, שהיה בקי ליתן מים במדה.) אמר ליה: אנא הוא!

אמר ליה: לא תתיב אכרעיך עד דמפרשת לי הני קראי: מאי דכתיב (במדבר כא, יח) [באר חפרוה שרים כרוה נדיבי העם במחקק במשענתם] וממדבר מתנה (פסוק יט) וממתנה נחליאל ומנחליאל במות (פסוק כ) ומבמות הגיא [אשר בשדה מואב ראש הפסגה ונשקפה על פני הישימון]? אמר ליה: אם אדם משים עצמו כמדבר זה שהכל דשין בו - תורה ניתנה לו במתנה; וכיון שניתנה לו במתנה - נחלו אל, שנאמר 'וממתנה נחליאל'; וכיון שנחלו אל - עולה לגדולה, שנאמר 'ומנחליאל במות'; ואם מגיס לבו הקדוש ברוך הוא משפילו, שנאמר 'ומבמות הגיא'; ואם חוזר בו - הקב"ה מגביהו, שנאמר (ישעיהו מד, כ) כל גיא ינשא [וכל הר וגבעה ישפלו והיה העקב למישור והרכסים לבקעה] (אף על גב דלאו גבי הני קראי כתיב, דרשי ליה: דמי שבא לידי גיא, שהושפל - חוזר ומתנשא) .

אמר רב הונא: מאי דכתיב (תהלים סח, יא) חיתך ישבו בה תכין בטובתך לעני אלהים? אם אדם משים עצמו כחיה זו שדורסת ואוכלת (מיד לאחר הריגתה: שאינו מקפיד על תענוגים, אלא אוכל בשר בלא תבלין, וכן שאר עינוגין) - ואיכא דאמרי שמסרחת (בטיט) ואוכלת (היינו מי שאינו הולך אחר גבהות לקוץ במאכלו אם לא נתבשל כל צרכו) - תלמודו מתקיים בידו, ואם לאו - אין תלמודו מתקיים בידו (לישנא אחרינא: שדורסת ואוכלת - לאחר הריגתה אוכלת מיד, כך תלמיד חכם מחזר על תלמודו מיד כשמקבלו מרבו, מטרחת - מנבל עצמו על דברי תורה; לשון זה נראה בעיני, לפי שמצינו בכל התלמוד שדרך תלמידי חכמים להקפיד על מאכלן דרך גדולה וכבוד ועל מלבושיהן כדכתיב (משלי ח, לו) כל משנאי אהבו מות); ואם עושה כן - הקדוש ברוך הוא עושה לו סעודה בעצמו שנאמר 'תכין בטובתך לעני אלהים' (לעני = לזה ששם עצמו כעני; וללישנא בתרא - ששם עצמו כעני לאחר עליה) .

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: מאי דכתיב (משלי כז, יח) נוצר תאנה יאכל פריה [ושמר אדניו יכבד]? - למה נמשלו דברי תורה כתאנה (אילן)? מה תאנה זו,

(עירוובין נד, ב)

כל זמן שאדם ממשמש בה מוצא בה תאנים (שאינו מתבשלין בבת אחת, אלא היום מעט ולמחר מעט, וכל שעה ראוי לאכול מהן) - אף דברי תורה: כל זמן שאדם הוגה בהן - מוצא בהן טעם.

אמר רבי שמואל בר נחמני: מאי דכתיב (משלי ה, יט) אילת אהבים ויעלת חן [דדיה ירוך בכל עת באהבתה תשגה תמיד]? למה נמשלו דברי תורה לאילת? - לומר לך: מה אילה רחמה צר וחביבה על בועלה כל שעה ושעה כשעה ראשונה - אף דברי תורה חביבין על לומדיהן כל שעה ושעה כשעה ראשונה; 'ויעלת חן' - שמעלת חן על לומדיה (שהכל מנשאין אותו, ותורתו נותנת לו חן); 'דדיה ירוך בכל עת' למה נמשלו דברי תורה כדד? - מה דד זה, כל זמן שהתינוק ממשמש בו מוצא בו חלב - אף דברי תורה: כל זמן שאדם הוגה בהן - מוצא בהן טעם;

'באהבתה תשגה תמיד' (בשביל אהבתה תעשה עצמך שוגה ופתי, להניח עסקיך ולרוץ לדבר הלכה) - כגון רבי אלעזר בן פדת; אמרו עליו על רבי אלעזר שהיה יושב ועוסק בתורה בשוק התחתון של ציפורי וסדינו מוטל בשוק העליון של ציפורי.

אמר רבי יצחק בן אלעזר: פעם אחת בא אדם ליטלו ומצא בו שרף.

תנא דבי רב ענן: 'מאי דכתיב' (שופטים ה, י) דוכבי אתונות צחורות יושבי על מדין והולכי על דרך שיחו?

'רוכבי אתונות' - אלו תלמידי חכמים שמהלכין מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה;
'צחורות' - שעושים אותה כצהרים;
'יושבי על מדין' - שדנין דין אמת לאמיתו;
'והולכי' - אלו בעלי מקרא;
'על דרך' - אלו בעלי משנה;
'שיחו' - אלו בעלי תלמוד שכל שיחתן דברי תורה.

אמר רב שיזבי משום רבי אלעזר בן עזריה: מאי דכתיב (משלי יב, כד) לא יחרוך רמיה צידו [והוא אדם יקר חרוץ]?
(לא יחרוך - נוטריקון דריש ליה): לא יחיה ולא יאריך ימים צייד הרמאי (שמרבה בגרסא ואינו מחזר עליה).

רב ששת אמר: צייד הרמאי יחרוך (אין זה רמאי אלא שוטה);
כי אתא רב דימי, אמר: משל לצייד שצד צפרים; אם ראשון - ראשון משבר כנפיו משתמר, ואם לאו אין משתמר.
אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא: מאי דכתיב (משלי יג, יא) הון מהבל ימעט וקובץ על יד ירבה?

אם עושה אדם תורתו חבילות חבילות - מתמעט, ואם לאו - 'קובץ על יד ירבה'. (והקובץ על יד - הוא הרמאי = ערום בדבר, והוא 'יחרוך' כלומר: יתקיים בידו, כצייד הרמאי שמשביר גף ראשון ראשון כשהוא לוכדו שלא יברח - הוא חורך עופות ואוכלן, וקרא אתמוהי מתמה: לא יחרוך, לא יצלה ויאכל)

אמר רבא: ידעי רבנן להא מלתא ועברי עליה
אמר רב נחמן בר יצחק: אנה עבדתה (לקבוץ על יד, וחזרתי עליה עד שהחזקתי בה, ואחר כך חזרתי ושמעתי אחרת) ואיקיים בידאי.

תנו רבנן: 'כיצד סדר משנה' (כיצד למדו ישראל תורה שבעל פה)?
משה למד מפיו הגבורה; נכנס אהרן (וישב לפני משה, כדכתיב (ישעיהו ל, כ) והיו עיניך רואות את מורך וכן כולם, בשעת שמועתן כולן יושבין לפניו) ושנה לו משה פירקו;
נסתלק אהרן וישב לשמאל משה (דתניא: 'המהלך לימין רבו הרי זה בוד', וכל שכן יושב בזמן שאין שני לישוב בשמאל);

נכנסו בניו ושנה להן משה פירקן (אותו פרק עצמו ששנה לאהרן);
נסתלקו בניו: אלעזר ישב לימין משה, ואיתמר לשמאל אהרן;
רבי יהודה אומר: לעולם אהרן לימין משה חוזר (אחרי ששמעו בניו, ויש שני לישוב בשמאל משה - כבוד הוא לאהרן ולמשה להיות אהרן שהוא גדול בא ויושב בימין);

נכנסו זקנים ושנה להן משה פירקן;
נסתלקו זקנים נכנסו כל העם ושנה להן משה פירקן;
נמצאו ביד אהרן ארבעה, ביד בניו שלשה, וביד הזקנים שנים, וביד כל העם אחד;

נסתלק משה ושנה להן אהרן פירקו;
נסתלק אהרן שנו להן בניו פירקן;
נסתלקו בניו שנו להן זקנים פירקן;
נמצא ביד הכל ארבעה;

מכאן אמר רבי אליעזר: חייב אדם לשנות לתלמידו ארבעה פעמים, וקל וחומר: ומה אהרן שלמד מפיו משה (ומסתיעא מילתא להתקיים בלבו להבין מהר, אפילו הכי שמע ארבע פעמים) ומשה מפיו הגבורה כך, הדיוט מפיו הדיוט על אחת כמה וכמה!

רבי עקיבא אומר: מניין שחייב אדם לשנות לתלמידו עד שילמדנו?
- שנאמר (דברים לא, יט) [ועתה כתבו לכם את השירה הזאת] ולמדה את בני ישראל [שימה בפהם למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל];
ומניין עד שתהא סדורה בפהם?

שנאמר 'שימה בפהם';
ומניין שחייב להראות לו פנים (ללמדו, לתת טעם בדבריו בכל אשר יוכל, ולא יאמר: 'כך שמעתי, הבן אתה הטעם מעצמך'; וחבירו בפרק ראשון (עירובין יג, ב): 'שהיה אומר על טמא טהור, ומראה לו פנים')?

שנאמר (שמות כא, א) ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם (ולא כתיב 'אשר תלמדם' - צריך אתה לסדר ולשום לפניהם טעם המיישב תלמודם).
ולייגמרו כוליהו משה (וליעיילו כולן ברישא ולילפו ממשה ארבע זימנין)?
כדי לחלוק כבוד לאהרן ובניו וכבוד לזקנים;

וניעול אהרן וניגמר משה, וליעיילו בניו וליגמרו מאהרן (ארבע זימנין, וכן כולן), וליעיילו זקנים ולילפו מבניו, וליזלו וליגמרינהו לכולהו ישראל?

כיון דמשה מפי הגבורה גמר - מסתייעא מלתייה. אמר מר: 'רבי יהודה אומר: לעולם אהרן לימין משה חוזר' - כמאן אזלא הא דתניא: 'שלשה שהיו מהלכין בדרך, הרב באמצע וגדול בימינו וקטן בשמאלו' - לימא רבי יהודה היא ולא רבנן? אפילו תימא רבנן, משום טירחא דאהרן (דמתחילה דיחיד הוה - לא סגי דלאו לשמאל יתיב, וכי הדור עיילו אינך איכא טרחא לאוקומיה ולא הדוריה לימין).

רבי פרידא הוה ליה ההוא תלמידא דהוה תני ליה ארבע מאה זימני (כל פירקא, מקמי דליגמר), וגמר; יומא חד בעיוה (לרבי פרידא) למלתא דמצוה, תנא ליה ולא גמר; אמר ליה: האי דנא מאי שנא? אמר ליה: מדהיא שעתא דאמר לי למר איכא מילתא דמצוה - אסחאי לדעתאי, וכל שעתא אמינא 'השתא קאי מר! השתא קאי מר! אמר ליה: הב דעתיך ואתני לך; הדר תנא ליה ארבע מאה זימני [אחריני] נפקא בת קלא ואמר ליה (לרבי פרידא): ניחא לך דליספו לך ארבע מאה שני? או דתיזכו את ודרך לעלמא דאתי? אמר: דניזכו אנא ודריי לעלמא דאתי. אמר להן הקב"ה: תנו לו זו וזו.

אמר רב חסדא: אין תורה נקנית אלא בסימנין (סימני השמועות זו אחר זו, וסימני חכמים כדרך שיש בהש"ס), שנאמר ' (דברים לא, יט) [ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל] שימה בפיהם [למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל] שימה בפיהם: אל תקרי 'שימה' אלא 'סימנה' (ותשים גידסא דסמניה בפיהם); שמעה רב תחליפא ממערבא אזל אמרה קמיה דרבי אבהו; אמר: אתון - מהתם מתניתו לה, אנן מהכא מתנינן לה: (ירמיהו לא, כ) הציבי לך ציונים שימי לך [תמרוקים שתי לבן למסלה דרך הלכתי שובי בתולת ישראל שבי אל עריך אלה]; עשו ציונים לתורה.

ומאי משמע דהאי 'ציון' לישנא דסימנא הוא? דכתיב (יחזקאל לט, ו) [ועברו העברים בארץ] וראה עצם אדם ובנה אצלו ציון [עד קברו אתו המקברים אל גיא המון גוג].

רבי אליעזר אמר מהכא: (משלי טז, ט) אמור לחכמה אחותי את ומודע לבניה תקרא - עשה מודעים לתורה (קבעו עתים לתלמידיכם, שידעו עת לבא ולשנות); רבא אמר: עשה מועדים לתורה

(עירובין נה, א)

(הא דאמרן דצריך לטרוח ולהעמיד סימנין ולהערים בתחבולות כדי שתתקיים התורה בלומדיה) - והיינו דאמר אבדימי בר חמא בר דוסא (דמפרש דיוקא דקרא, שאם בשמים היא צריך אתה לעלות אחריה): מאי דכתיב (דברים ל"ב) לא בשמים היא [לאמר מי יעלה לנו השמימה ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה] (פסוק יב) ולא מעבר לים היא [לאמר מי יעבר לנו אל עבר הים ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה]?

'לא בשמים היא' שאם בשמים היא אתה צריך לעלות אחריה, ואם מעבר לים היא אתה צריך לעבור אחריה. רבא אמר: 'לא בשמים היא' לא תמצא במי שמגביה דעתו עליה כשמים, ולא תמצא במי שמרחיב דעתו עליה כים; רבי יוחנן אמר: 'לא בשמים היא': לא תמצא בגסי רוח, 'ולא מעבר לים היא' לא תמצא לא בסחרנים (מחזירין בעיירות) ולא בתגרים (בעירן במקומן; אלא נראה ואינו נראה, כדאמר לעיל).

תנו רבנן [דומה תוספתא עירובין פ"ד מ"ד - מ"ו, בשינויים והשמטות [ליברמן]]: 'כיצד מעבדין את הערים?

ארוכה - כמות שהיא (לקמן מפרש);

עגולה - עושין לה זוויות (כשבא למדוד תחומין לקצותיה - לא ימדוד לה מהחומה, אלא יוסיף לה ריבוע, כלומר: ירחיק מן החומה כדי ריבוע - דהא מרבינן פיאות לכל מילי דשבת, ואחר כך ימדוד תחומי הקרנות, שאם בא לצאת דרך קרן העיר ישתכר בהליכתו רביע, דמרובע יותר על העגול רביע) [בדפוס וילנא יש כאן שרטוט];

מרובעת - אין עושין לה זוויות (לקמן מפרש);

היתה רחבה מצד אחד וקצרה מצד - אחר רואין אותה כאילו היא שוה (כשבא למדוד התחומין למערב אצל קרן מערבית דרומית - אינו מודד מן החומה, אלא מרחיק ומושב למערב עד כנגד חודה של קרן מערבית צפונית הנמשכת ויוצאת למערב, ומודד, וכן לקרן דרומית מזרחית) [בדפוס וילנא יש כאן שרטוט];

היה בית אחד יוצא כמין פגום או שני בתים יוצאין כמין שני פגומין - רואין אותן כאילו חוט מתוח עליהן, ומודד ממנו ולהלן אלפים אמה (היה בית אחד בולט מחומת העיר לאחת הצדדין, כשבא למדוד תחום צפון אצל קרן מערבית צפונית, כשבא למקום שאין הבית בולט שם - מרחיק מן החומה עד כנגד מקום שכלה בליטת הבית לקרן מזרחית צפונית, כאילו חוט מתוח מכוון והולך כנגדו ממקום שכלה הבית עד כנגד קרן צפונית מערבית, ומודד מן החוט ולצפון אלפים) [בדפוס וילנא יש כאן שרטוט]; **שני בתים כמין שתי פגומין - קסלקא דעתך לרוח אחת, וקאמר: דואין כאילו חוט מתוח מזה לזה; ולקמן פריך: השתא בית אחד אמרת 'רואין, שני בתים מיבעיא?;**

היתה עשויה כמין קשת (שאין הבתים במקום חבל הקשת) [בדפוס וילנא יש כאן שרטוט];

או כמין גאם (גימל יווני Γ, עשוי כמין כף כפופה שלנו) - **רואין אותה כאילו היא מלאה בתים וחצירות, ומודד ממנו ולהלן אלפים אמה** (כשבא למדוד תחומין מן הצפון - מודד מן היתר, כאילו היתה מוקפת בתים; והדר בקשת לא יתחיל למדוד מביתו ולצפון אלפים, אלא כל העיר עד היתר חשובה לו כארבע אמות; וכן העשויה כמין גאם היוצא מן המזרח למערב: אף על פי שאין בתים במערב - רואין כאילו מלא כל החלל בתים, וכן מן הדרום לצפון, והיוצא מביתו אין חלל החלק של עיר עולה לו מן המדה) .

אמר מר: 'ארוכה - כמות שהיא' - פשיטא (וכי תעלה על דעתך שיקצרנה) ! ? **לא, צריכא דאריכא וקטינא** (קצרה ברחבה) : **מהו דתימא 'ליתן לה פותיא אאורכה** (ירחיבנה למזרח ולמערב עד שתהא מרובעת יפה) ' - **קא משמע לן** (כמות שהיא מניחין אותה, שהרי יש לה פיאנות) .

'מרובעת - אין עושין לה זויות' - פשיטא ! ? **לא, צריכא דמרבעא, ולא מרבעא בריבוע עולם; מהו דתימא 'לירבעא בריבוע עולם** (שיהא צפונה לצפון עולם, ודרומה לדרום עולם, אלא עומדת באלכסון) [בדפוס וילנא יש כאן שרטוט]; **' - קא משמע לן** .

'היה בית אחד יוצא כמין פגום או שני בתים יוצאין כמין שני פגומין' - השתא בית אחד אמרת, שני בתים מיבעיא? **לא, צריכא משתי רוחות** (אחד לצפון ואחד לדרום) : **מהו דתימא 'מרוח אחת אמרינן, משתי רוחות לא אמרינן' ? - קא משמע לן** . **'היתה עשויה כמין קשת או כמין גאם - רואין אותה כאילו היא מלאה בתים וחצירות ומודד ממנה ולהלן אלפים אמה' ;** **אמר רב הונא: עיר העשויה כקשת, אם יש בין שני ראשיה** (היינו אורך מקום היתר) **פחות מארבעת אלפים אמה** (שתחום ראשה זה נבלע בתוך תחום ראשה האחר - נעשית עיר אחת) **מודדין לה מן היתר** (ורואין כאילו היא מליאה בתים), **ואם לאו** (ואם יותר) **(אין מצרפין אותה להיות אחת, ו) מודדין לה מן הקשת** (לכל אחד מפתח ביתו, וחלל העיר החלק שאין בו בתים - מן המידה הוא) .

ומי אמר רב הונא הכי ? והאמר רב הונא: 'חומת העיר שנפרצה - (שיעורה) **במאה וארבעים ואחת ושליש'** (אם רוחב פירצה מאה ארבעים ואחת אמות ושליש, דהיינו שיעור שתי קרפיות של שבעים אמה ושיריים, ונעשו כשתי עיירות להיות אחת, והיוצא מן לזו ללכת דרך זו חוצה לה - אין עולה לו מדת העיר מן המנין; אלמא: בית ממאה ארבעים ואחת ושליש הויה הבדלה) ! ?

אמר רבה בר עולא: לא קשיא: כאן ברוח אחת (עיר העשויה כקשת אינה מובדלת אלא מרוח אחת, הלכך עד דהוי ארבעת אלפים), **כאן משתי רוחות; ומאי קא משמע לן? דנותנין קרפף לזו וקרפף לזו** (אי בשתי רוחות - דודאי כשתי עיירות הן - אמאי אשמועינן רב הונא דנותנין קרפף לזו וקרפף לזו: דשתי עיירות הסמוכות זו לזו נותנין קרפף של שבעים אמה ושיריים לכל אחת להיות כעיר אחת, כדי לחברם על ידי קרפפות הללו לעשותן כעיר אחת, ואף על פי שאין בנין בין הקרפפות וגם הקרפפות עצמן אינן מוקפות מחיצה, אלא שיעור קרפף קאמר) ?

הא (דחומת העיר שנפרצה בשתי רוחותיה - זו כנגד זו קאמר, הלכך כשתי עיירות נינהו, וכגון שאין יישוב בחלל העיר כנגד בין הפרצות) - **אמרה רב הונא חדא זימנא, דתנן** [עירובין פ"ה מ"ב]:

(עירובין נה, ב)

'נותנין קרפף לעיר (כשבא למדוד התחומין - מניח לעיר אור של שבעים אמה ושיריים שהוא כעיר, לבד התחום), **דברי רבי מאיר; וחכמים אומרים: לא אמרו קרפף אלא כין שתי עיירות', ואיתמר: רב הונא אמר: קרפף לזו וקרפף לזו, וחייא בר רב אמר: אין נותנין אלא קרפף אחד לשניהם** (ולקמן מפרש בפיקא פלוגתייהו) ! ?

צריכא: דאי אשמעינן הכא (בחומת העיר שנפרצה) - משום דהוה ליה צד היתר מעיקרא (שהיו כבר עיר אחת), אבל התם אימא לא; ואי אשמעינן התם - משום דדחיקא תשמישתייהו (שתי עיירות ממש - דחיקא תשמישתייהו בחד קרפף, הלכך קרפף מיחשב לכל חד כעיר גופה, וכיון דצריך לה והוי כעיר, כי מחברי שתי הקרפפות - כאילו העיירות מחוברות דמו), אבל הכא, דלא דחיקא תשמישתייהו (דעיר אחת היא, ומעיקרא כי מחברי קודם שנפרצה - הויא כולה מלאה, והוי סגיא לה בלאו האי אור) אימא לא (השתא נמי לא ניתב האי אורא לתשמישן) ? - צריכא (קא משמע לן).

וכמה הוי בין יתר לקשת (וכמה יהא אור החלק מן היתר לקשת דאמרו מודדין לה מן היתר)?

רבה בר רב הונא אמר: אלפים אמה; (כי ליכא ארבעת אלפים בין שתי ראשיה; אבל יותר מאלפים, כיון דמכי נפק מביתו הולך לו תחום שלם מקמי דלימטי ליתר - לא משחינן ליה מן היתר); רבא בריה דרבה בר רב הונא אמר: אפילו יתר מאלפים אמה. אמר אביי: כוותיה דרבא בריה דרבה בר רב הונא מסתברא, דאי בעי הדר אתי (למקום היתר) דרך בתיים (סביב הקשת יכול להלך עד שמגיע לאחד מן הראשין, ומשם יכול להלך לראשו האחר, שהרי תחומיהן נבלעין זה בזה; וכיון דבהיתר יכול להלך למקום היתר - תו לא אסר ליה אורך החלק לשוויה כשתי עיירות, ורואין אותה כאילו היא מלאה בתים וחצירות).

היו שם גדודיות גבוהות עשרה טפחים כו' : מאי 'גדודיות'?

אמר רב יהודה: שלש מחיצות שאין עליהן תקרה (וכל שכן אם מקורות הן מזו לזו בגג דהוו להו דירה מעלייתא).

איבעיא להו: שתי מחיצות ויש עליהן תקרה מהו? תא שמע: 'אלו שמתעברין עמה: נפש (בנין על הקבר, וסתמא לדירת שומר הקבר עבד, הלכך אף על גב דלא דייר ביה - בית דירה הוא) שיש בה ארבע אמות על ארבע אמות, והגשר והקבר (בית הקברות) שיש בהן בית דירה, ובית הכנסת שיש בה בית דירה לחזן (סתם בית הכנסת לאו לדירה עבד, הלכך אי לית בה דירה לחזן הכנסת - לאו דירה היא), ובית עבודת כוכבים שיש בה בית דירה לכומרים (סתם בית עבודת כוכבים נמי לאו לדירה עבד), והאורות (אורות סוסים) והאוצרות שבשדות (לתבואה ולשמן וליין - לאו לדירה נינהו) ויש בהן בית דירה, והבורגנין שבתוכה (בתוך השדה), והבית שבים (באיי הים, בתוך שבעים אמה ושיירים לעיר) - הרי אלו מתעברין עמה;

ואלו שאין מתעברין עמה: נפש שנפרצה משתי רוחותיה אילך ואילך, והגשר והקבר שאין להן בית דירה, ובית הכנסת שאין לה בית דירה לחזן, ובית עבודת כוכבים שאין לה בית דירה לכומרים, והאורות והאוצרות שבשדות שאין להן בית דירה, ובורגנין (בבבא קמא (גב) מפרש מאי 'בור' ומאי 'שיח') ומערה וגדר ושובך שבתוכה (שבשדה), והבית שבספינה (בית שבספינה - לא קביע ליה דוכתא, פעמים שהוא בתוך שבעים לעיר, פעמים שאינו) - אין אלו מתעברין עמה; קתני מיהת 'נפש שנפרצה משתי רוחותיה אילך ואילך', מאי לאו דאיכא תקרה? לא, דליכא תקרה.

בית שבים למאי חזי?

אמר רב פפא: בית שעשוי לפנות בו כלים שבספינה.

ומערה אין מתעברת עמה? והתני רבי חייא: 'מערה מתעברת עמה'!! אמר אביי: כשיש בנין על פיה.

ותיפוק ליה משום בנין גופיה (אם יש בנין על פיה - מאי אהניא מערה? בלאו מערה נמי מבנין משחינן)?

לא, צריכא להשלים (אם אין הבנין ראוי לדירה כגון שאין בו ארבע על ארבע - מהניא ליה מערה לאשלומי).

אמר רב הונא: יושבי צריפין - אין מודדין להן אלא מפתח בתייהן ('צריפין' = דירה של הוצין וערבה, ואינו קבע, הלכך: אפילו יש הרבה במקום אחד כשיעור מהלך מאה אמה אין חשובין עיר להיות כארבע אמות, וכל אחד מודד מפתח ביתו אלפים לכל רוח אם בא לצאת).

מתיב רב חסדא: (במחנה ישראל כתיב: (במדבר לג, ט) ויחנו על הירדן מבית הישימות) [עד אבל השטים בערבת מואב], ואמר רבה בר בר חנה: לדידי חזי לי ההוא אתרא, והוי תלתא פרסי על תלתא פרסי, ותניא: 'כשהן נפנין - אין נפנין לא לפנייהם (חוץ לענן, שמא ילך הענן והארון שם) ולא לצדיהן (חוץ לענן, שאין יודעין אנה יפנה הענן לעבור) אלא לאחריהן (חוץ לענן דודאי לא יחזור הענן

לאחוריו) ' (אלמא: המהלך בראש והוצרך לנקביו - חוזר לאחוריו של פרסאות, וישראל במדבר - יושבי אהלים היו, שאינן קבועין, ואפילו הכי מהלכין את כל המחנה כארבע אמות) !
אמר ליה רבא: דגלי מדבר קאמרת? כיון דכתיב בהו (במדבר ט, כג) על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו [את משמרת ה' שמרו על פי ה' ביד משה] כמאן דקביע להו דמי (חשובה היא חנייתן להיות נידונת קבע) .

אמר רב חנינא בר רב כהנא אמר רב אשי: אם יש שם שלש חצירות של שני בתיים (של אבן או של עץ) - הוקבעו (בהכי חשיבי 'עיר' וקובעת את כולן, וכדתנן לקמן (עירובין פ"ה מ"ו נ"א): 'דבי שמעון אומר: שלש חצירות של שנים שנים בתיים') .

אמר רב יהודה אמר רב: יושבי צריפין והולכי מדברות (ונשותיהן עמהן; ויושבי צריפין - נמי אנשי מקנה הן, וחונין בו חדש או חדשים עד שכלה המרעה לבהמות, ונוסעין משם ונקבעין במקום אחר) - חיהן אינן חיים, ונשיהן ובניהן אינן שלהן. (לקמן מפרש טעמא.)

תניא נמי הכי: 'אליעזר איש ביריא אומר יושבי צריפין כיושבי קבריים' (כמתים, לפי שמחוסרין הנאה הן, ולוקין ברוחות בזרם ובמטר), ועל כנותיהם הוא אומר (דברים כז, כא) אורו שוכב עם כל בהמה [ואמר כל העם אמן]. ' מאי טעמא (אסורין בנותיהן)?

עולא אמר: שאין להן מרחצאות (והולכין במקום רחוק לרחוק, ונשותיהן נזקקות למנאפין, לפי שהעיר עזובה מאין איש);

ורבי יוחנן אמר: מפני שמרגישיין זה לזה בטבילה (שאינן להן מקוואות, והולכות הנשים לטבול במקום רחוק וקוראה לחברתה, ומרגישיין השכנים, ויש רשע רודף אחריהן ומתייחד עמהן, ותנן: לא יתייחד אדם עם שתי נשים' (קידושין פ"ד מ"ב דף ב, ב) .

מאי בינייהו?

איכא בינייהו נהרא דסמין לביתא (נהרא ראוי לטבילה ולא למרחץ; הרגש טבילה ליכא - דהא סמוך לה, אבל טעמא דמשום מרחצאות - איכא) .

אמר רב הונא: כל עיר שאין בה ירק - אין תלמיד חכם רשאי לדור בה (לפי שהירק טוב למאכל, ונלקח בזול, ויכול לעסוק בתורה) .

למימרא דירק מעליא? והתניא: 'שלשה מרכין את הזבל וכופפין את הקומה ונוטלין אחד מחמש מאות ממאור עיניו של אדם, ואלו הן:

(עירובין נו, א)

פת קיבר (שנודד"ה בלעז [לחם העשוי מקמח גס]), ושכר חדש, וירק' !!

לא קשיא: הא בתומי וזכרתי (תומי וזכרתי - לא מעלו, כך שמעתי; ונראה בעיני תומי וזכרתי מעלי, והכי תניא (בבא קמא ע"ב, א): 'חמשה דברים נאמרו בשום: משביע, משחין, ומצהיל הפנים, ומרבה את הזרע והורג כינה שבמעיים'; וכרישין נמי תניא בברכות (ד, מ) דיפין לבני מעיים), הא בשאר ירקי, כדתניא: 'שום = ירק' (אני שמעתי לגנאי, ואני אומר: לשבח), כרישין חצי ירק, נראה צנון - נראה סם חיים' .

והא תניא 'נראה צנון - נראה סם המות'?

לא קשיא: כאן בעליין כאן באמהות (עלין - קשין, אמהות - יפין; אמהות = שרשין), כאן בימות החמה, כאן בימות הגשמים (בימות החמה - יפין, שמצננין את הגוף, בימות הגשמים קשין) .

אמר רב יהודה אמר רב: כל עיר שיש בה מעלות ומורדות - אדם ובהמה שבה מתים בחצי ימיהן .

מתים סלקא דעתא?

אלא אימא: מזקינים בחצי ימיהן (מפני הטורח) .

אמר רב הונא בריה דרב יהושע: הני מולייתא דבי בירי ודבי נרש (בי בירי ובי נרש - שתי עיירות, ויש בין זו לזו מעלות ומורדות, והן מולייתא) אזקנון (הזקינוני) .

תנו רבנן: 'בא לך קעה - מרבעה כריכוע עולם' (כדמפרש ואזיל): נותן

צפונה לצפון עולם, ודרומה לדרום עולם (ולא באלכסונו של עולם),

וסימניך (אם אינך יודע לכיוון צפון ודרום): עגלה בצפון ועקרב בדרום (עגלה ועקרב - מזלות הן);

רבי יוסי אומר: אם אינו יודע לרבעה כריכוע של עולם (שאינו מכיר

במזלות הללו) - מרבעה כמין התקופה (לפי הילוך סיבוב החמה - ניכר איזו רוח דרומית ואיזו רוח צפונית); כיצד? - חמה יוצאה ביום ארוך ושוקעת ביום ארוך (אותו רוח שאתה רואה שחמה יוצאה ביום ארוך של ימי תקופת תמוז: יוצאה בצידו האחד ושוקעת באותו רוח עצמו בצידו האחר) - זה הוא פני צפון; חמה יוצאה ביום קצר ושוקעת ביום

קצר - זה הוא פני דרום (זהו פני צפון - לפי שהחמה לעולם ביום ממזרח לדרום מהלכת, כדאמר קרא (קהלת א, ו) הולך אל דרום, והליכת החמה ביום היא, אבל בלילה אינו הולך, אלא סובב מחוץ לכיפה; וביום הארוך עומדת בקרן מזרחית צפונית, ומהלכת מזרח דרום ומערב, ושוקעת בקרן צפונית מערבית, ובלילה סובבת פני צפון, ולמחרת היום נקצר מעט ואינה יוצאה בקרן אלא נמשכת מן הקרן ולמזרח מעט, ויוצאה, ובערב שוקעת בתוך המערב משוך מן הקרן מעט, ובלילה סובבת אותו מעט וכל הצפון, ומעט במזרח יותר מליל של אמש, וכן בכל יום, עד שיוצאה בתקופת תשרי באמצע המזרח ושוקעת באמצע המערב; לפיכך היום והלילה שוין, ועדיין בכל יום נמשכת לצד דרום ויוצאה, ובשקיעתה נמשכת לצד דרום ושוקעת עד שיוצאה ביום בתקופת טבת בקרן מזרחית דרומית, ומהלכת דרום לבדו, ושוקעת בקרן מערבית דרומית, והיינו דקאמר 'חמה יוצאה ביום קצר ושוקעת ביום קצר - זהו פני דרום' ;

תקופת ניסן ותקופת תשרי - חמה יוצאה בחצי מזרח ושוקעת בחצי מערב, שנאמר (קהלת א, ו) **הולך אל דרום וסובב אל צפון** [סובב סבב הולך הרוח ועל סביבתי שב הרוח] ; **הולך אל דרום - ביום, וסובב אל צפון - בלילה ; סובב סובב הולך הרוח - אלו פני מזרח ופני מערב: פעמים מהלכתן** (ביום, בימים הארוכים) **ופעמים מסבכתן** (בלילה בימי תקופת טבת) .

אמר רב משרשיא: ליתנהו להני כללי (דאמרן לעיל: חמה יוצאה ביום ארוך כו') , דתניא: 'לא יצאה חמה מעולם מקרן מזרחית צפונית ושקעה בקרן מערבית צפונית, ולא יצאה חמה מקרן מזרחית דרומית ושקעה בקרן מערבית דרומית' .

אמר שמואל: אין תקופת ניסן נופלת אלא בארבעה רבעי היום: או בתחלת היום או בתחלת הלילה, או בחצי היום או בחצי הלילה (לפי שהמאורות נתלו בתחילת ליל רביעי בשבת ובחדש ניסן, וימות החמה שלש מאות שישים וחמשה ימים ושש שעות; חשוב אותן כולן בשביעית - וישאר בידך יום ורביעי, נמצאת תקופת ניסן בשנה הבאה בחצי ליל חמישי, לשנה השלישית בתחלת יום שישי, ובשנה הרביעית בחצי יום שבת, וכן לעולם יום ורביעי בין תקופת שנה לתקופת שנה הבאה, ולעולם הן כלות באחד מן הרביעיות הללו) ; ואין תקופת תמוז נופלת אלא או באחת ומחצה או בשבע ומחצה בין ביום ובין בלילה ; ואין תקופת תשרי נופלת אלא או בשלש שעות או בתשע שעות, בין ביום ובין בלילה ; ואין תקופת טבת נופלת אלא או בארבע ומחצה או בעשר ומחצה, בין ביום ובין בלילה (ואין תקופת תמוז נופלת אלא באחת ומחצה או בשבע ומחצה או ביום או בלילה - שכשתקופת ניסן נופלת בתחילת היום, אותה של תמוז בשבעה ומחצה ביום; וכשתקופת ניסן בחצי היום - של תמוז באחד ומחצה בלילה, לפי ששבע שעות ומחצה יש בין תקופה לתקופה: שבאותו יום שזו נופלת - זו נופלת, אלא נמשכת להלן משעה שנפלה זו שבע שעות ומחצה, שהן שלשים שעות לארבע התקופות, דהיינו יום ורביעי, ולפי זה החשבון אותה של תשרי נופלת או בשלשה או בתשעה: אם נפלה תקופת תמוז באחד ומחצה - של תשרי נופלת בתשעה, ואם של תמוז בשבע ומחצה - של תשרי בשלשה, וכן כולם; וזהו סימן: אזג"י ואט"ד: כשתקופת ניסן באחד של תמוז בשבע ומחצה, ושל תשרי בשלשה, ושל טבת בעשרה ומחצה, ושנה שניה של ניסן בחצי היום, דהיינו בשש שעות, ושל תמוז באחד ומחצה, ושל תשרי בתשעה, ושל טבת בארבע ומחצה ביום) ; ואין בין תקופה לתקופה אלא תשעים ואחד יום ושבע שעות ומחצה (כדפרישית, חשוב תשעים ואחד יום כולן שביעיות תמימות הן, ושבע שעות ומחצה היא נמשכת אחריהן, שימי התקופות כך הם: תשעים ואחד יום ושבע שעות ומחצה הם, שהן רביעי של שלש מאות שישים וחמשה ורביעי), ואין תקופה מושכת מחברתה אלא חצי שעה (סימן לחציו אז"ח גי"ח וא"ח טד"ח, שמוש השעות כל"ש צמח"ן הוא סידורן והילוכן, תחלת ליל אחד בשבת משמש כוכב ואחריו לבנה ואחריו שבת, צדק מאדים, חמה, נוגה, הרי שבע שעות, וחזרים חלילה, נמצא שעה ראשונה ליום אחד בשבת - חמה, ואחריו נוגה ועוד כל"ש צמח"ן, תמצא סימני שעות ראשונות של ימות השבוע חל"מ כצ"ש, ימים וסימני שעות ראשונות של כל לילי השבוע כצ"ש חל"מ, ורי' שבתי דונול"ו הרופא זכר צדיק לברכה פירשו היטב בספר חכמוני שלו למה נסדרו הכוכבים בענין זה, וכיון דאין בין תקופה לתקופה אלא שבע שעות ומחצה, נמצא שאם נפלה תקופת ניסן בתחלת כוכב, תקופת תמוז יפול בחצי כוכב, תשרי בראש לבנה, טבת בחצי לבנה וכן כולם, כשתוציא שבע שעות ומחצה אחר נפילתה של זו תגיע לאותה שעה עצמה אלא שנמשכת חצי שעה לאחריה) .

ואמר שמואל: אין לך תקופת ניסן שנופלת בצדק שאינה משכרת את האילנות, ואין לך תקופת טבת שנופלת בצדק שאינה מייבשת את הזרעים ; והוא דאיתליד לבנה (והני מילי דאיתליד מולד לבנה של ניסן או של טבת) או בלבנה או בצדק (בשעת לבנה או בשעת צדק) .

(עירובין נו, ב)

תנו רבנן: 'המובע את העיר (עגולה) - עושה אותה כמין טבלא מרובעת, וחוזר ומרובע את התחומין (עושה לה כמין טבלא מרובעת - לקמן מוקי לה במתא דהויא תרי אלפי אתרי אלפי בעיגולא, שכשאתה מוסיף ריבוע עליה - הרי היא כמין טבלא מרובעת - אורכה כרוחבה, ותחומיה כמין טבלא מרובעת - אורכן כרחבן, רחבן למדת העיר על פני חומתה שהיא אלפים, וכן אורכן להלן מן העיר אלפים, והיינו דקאמר חוזר ומרובע את התחומין כלומר: חוזר ומודד לה תחומיה, ועל כרחבן מרובעין הן), ועושה אותן כמין טבלא מרובעת; וכשהוא מודד (תחומי העיר לאחר שריבעה) - לא ימדוד מאמצע הקרן אלפים אמה (לא ימדוד מאמצע קרן זזית של עיר כנגדו באלכסון [45 מעלות] אלפים לכל קרן וקרן למתוח חוט מתחום קרן זה לתחום קרן זה), מפני שהוא מפסיד את הזויות [עיי' רשב"א], אלא מביא טבלא

מרוכעת שהיא אלפים אמה על אלפים אמה, ומניחה בקרן באלכסונה
 (מפני שמפסיד את הזווית - לכל קרן וקרן מפסיד מה שאלכסון של אלפים על אלפים עודף על ריבוע;
 וכשמותח החוט לא תמצא באורך התחומין מן העיר והלאה לכל צד אלא אלה וארבע מאות עשרים ושמונה
 אמות! כיצד? [במקור ובדפוס וילנא יש במקום זה שרטוט]; תן תחומין של אלה וארבע מאות עשרים
 ושמונה אורך לכל צד כנגד העיר - אתה צריך לתת טבלא של אלה וארבע מאות עשרים ושמונה על אלה
 וארבע מאות עשרים ושמונה לכל קרן למלאות פגימתן של אורך בריבוע, שיהו התחומין מרובעין, שהרי ריבוע
 פיאות לכל שובתי שבת, ותמצא באלכסונו של טבלא מכוון כנגד אלכסון קרן העיר - אלפים, דקיימא לן: 'כל
 אמתא בריבוע - אמתא ותרי חומשי באלכסונה'; טבלא של אלה וארבע מאות עשרים ושמונה על אלה וארבע
 מאות עשרים ושמונה - אלכסון שלה עודף אלפים ושמונה מאות חמישים וששה חומשין, שהן חמש מאות
 שבעים ושתיים אמה פחות ארבעה חומשין; תנס על אלה וארבע מאות עשרים ושמונה - הרי אלפים; נמצא
 כשמדת מאמצע קרן העיר באלכסון אלפים - קיצרת את התחום, ואין אלא אלה וארבע מאות עשרים
 ושמונה, וכל כך למה? - מפני שהפסדת את הזווית: שהיית צריך למדוד אלפים ואלכסון מאמצע קרן העיר,
 ולמתוח חוט אחרי כן מתחום קרן לתחום קרן, ותמצא מן החוט ולעיר על פני כל העיר לכל צד אלפים אמה;
 כיצד? - תן אלפים תחום כנגד העיר לארבע רוחותיה, תמצא פגימת אלפים על אלפים לכל קרן, ועדיין אתה
 צריך למתוח חוט כמין גאם להשוות תחומי הקרנות לתחומי העיר, ותמצא לכל קרן טבלא של אלפים על
 אלפים, ומכוון אלכסונה כנגד אלכסון קרן העיר; ומהו אלכסונה - אלפים ושמונה מאות אמה, שכך עולה
 חשבון ארבעת אלפים חומשין לשמונה מאות אמה, לפיכך, הבא למדוד תחומי העיר מביא טבלא - רואה כאילו
 הביא טבלא שהיא אלפים על אלפים, ומניחה כנגד העיר באלכסון, אלכסון של טבלא כנגד אלכסון של קרן,
 כלומר: מודד אלפים ושמונה מאות כנגד הקרן באלכסון, ואחר כך מותח חוט מתחום קרן לתחום קרן);
נמצאת העיר משתכרת (במה שרבענוה) **ארבע מאות אמות לכאן וארבע**
מאות אמות לכאן (ארבע מאות אמה לכל קרן וקרן, שכשהייתה עגולה לא היה לה אלכסון, ועכשיו
 שריבענוה - נתנו לה אלכסון; והיוצא דרך הקרן משתכר ארבע מאות אמה לקרן זו וארבע מאות אמה לקרן
 זו), **נמצאו תחומין** (תחומי הקרנות) **משתכרין** (שנתנו טבלא באלכסון כנגד הקרן)
שמונה מאות אמות לכאן ושמונה מאות לכאן, נמצאו העיר ותחומין
משתכרין אלה ומאתים לכאן ואלף ומאתים לכאן.
 אמר אביי: ומשכחת לה במתא דהויא תרי אלפי אתרי אלפי.
 תניא: 'אמר רבי אליעזר ברבי יוסי: תחום ערי לויים - אלפים
 אמה; צא מהן (סביב העיר) אלף אמה מגרש (שאין נוסעין ולא זורעין שם אלא מניחין
 אותו לנוי העיר, כדמתרגם 'רווחי קרויא' [במדבר לה פסוקים ב.ד.]), **נמצא מגרש רביע** (לקמן מפרש)
והשאר (שאר התחום) **שדות וכרמים** (וחוץ לתחום לא היה להן כלום).'
 מנא הני מילי (דמגרש אלה אמה)?
 אמר רבא: דאמר קרא (במדבר לה, ד) [ומגרשי הערים אשר נתנו ללויים] מקיר העיר וחוצה אלף
 אמה סביב; אמרה תורה: סבב את העיר באלף.
 'נמצא מגרש רביע' - רביע? פלגא הוי!
 אמר רבא: בר אדא (שם האיש) משוחאה (שמשקצונו) מציינ תחומי העיר [משח=חבל] (אסברה לי: משכחת לה במתא דהויא תרי אלפי אתרי אלפי; תחום
 כמה הויא? שיתסר (ששה עשר רבעין של אלה על אלה יש בהן; כיצד? - אלפים על אלפים לכל
 צד; חלקם שתי וערב - הרי ארבע רבעין של אלה על אלה, וכן לכל רוח של עיר); קרנות כמה
 הויין? - שיתסר (תחומי הקרנות של תחומין נמי שיתסר נינהו, שהרי לכל קרן יש טבלא של
 אלפים על אלפים, כדפרשינן לעיל); דל (לצורך מגרש) תמניא דתחומין וארבעה
 דקרנות, כמה הוי? תריסר (דהא אמרת 'סבב את העיר באלף', הרי לכל התחום אלפים על
 פני העיר באורך וברוחב אלה להלן מן העיר, וכיון שנתת אלה בליטת מגרש לארבע רוחות, צריך אתה ליתן
 לכל קרן טבלא של אלה על אלה, הא ארבעה מן הקרנות למגרש, הא תריסר לצורך מגרש, כולן אלה על
 אלה);
 'נמצא מגרש רביע' - טפי מתלתא נינהו?
 אייתי ארבעה דמתא שדי עלייהו (דתלתין ותרי, והוו להו תלתין ושית, דהא דקתני
 'מגרש רביע' - אכולה מילתא קאי: רביע החשבון כולו של עיר ותחומין וקרנות).
 אכתי תילתא הוי?
 מי סברת בריבועא קאמר? בעיגולא קאמר (את חשבת בעיר מרובעת, ועבדת מגרש
 סביב נמי בריבוע, לפיכך עלה חשבון העיר ומגרשיה ארבעת אלפים על ארבעת אלפים מרובעין שהן ששה
 עשר רבעין של אלה על אלה, ומהן שלשה חלקים למגרש, והיינו תריסר וחלק הרביעי לעיר, ואנן במתא
 עגולתא עסקינן, כדמוקינן לקמן); כמה מרובע יתר על העגול? - רביע; דל
 רביע מינייהו - פשו להו תשעה, ותשעה מתלתין ושיתא - ריבעא
 הוי (ומכל מקום אנו מוסיפין עליה לתת ללויים ריבועא עמה, וקרנותיה ותחומין אלפים לכל רוח, הרי
 חלק הלויים סך הכל ששת אלפים שהן תלתין ושית רבעין של אלה על אלה, והעיר באמצעיתן עגולה אלפים,
 ומגרשיה סביב לה אלה רוחב, נמצאת עיר ומגרשיה ארבעת אלפים על ארבעת אלפים עגולין, ואם היו ארבע
 על ארבע מרובעין - הו' שיתסר, השתא דעגולין - דל ריבעא הו' תריסר, ומהן שלשה חלקים למגרש והרביעי
 לעיר, דהוו להו תשעה מגרשין, ותשע מתלתין ושית הניתינן ללויים - ריבעא הו').
 אביי אמר: משכחת לה נמי במתא דהויא אלפא באלפא (ולא תחשוב העיר
 עליהן, אלא **נמצא מגרש רביע** - אתחומין וקרנות קאי): תחומין כמה הו? - תמניא
 (תמניא רבעין של אלה, על אלה - שהרי תחום לכל צד אלפים אורך להלן מן העיר, ואלף רוחב על פני

העיר); קרנות כמה הוי? – שיתסר (דכיון דאורך התחומין משוכין אלפים לכל צד, אתה צריך למלאות פגם לכל קרן בטבלא אלפים על אלפים);

(עירובין נז, א)

דל (לצורך מגרש) ארבע דתחומין (שהרי אלף לכל צד להלן העיר, ועל פני העיר אלף הוא דהוי כמדת העיר, הרי אלף על אלף מגרש לכל צד) ו (כן) ארבע דקרנות, כמה הוי? – תמניא;

תילתא הוו?

מי סברת ברבועא קאמר? בעיגולא קאמר; כמה מרובע יתר על העגול? – רביע (לפי שחשבת בעיר מרובעת, הוצרכת על כרחך לתת מגרשיה בריבוע סביב, לפיכך עלו לשמונה אלפים; חשוב העיר עגולה ומגרשיה עגולין - והרי הן שלשת אלפים על שלשת אלפים עגולין, ואילו היו מרובעין הוו תשעה: שמונה למגרש והתשיעי לעיר; עכשיו שהכל עגול - נתמעט רביע העיר ורביע המגרש); דל רביע, פשו לה שיתא, ושיתא מעשרים וארבעה (הניתנין ללויים לבד העיר) - ריבעא הוי (שאף על פי שישב העיר עגולה, ומגרשיה עגולין - מכל מקום לענין חלק הלויים ולענין תחומי שבת אנו מוסיפין להם ריבוע ונותנין לה תחומין אלף רוחב למדת העיר לכל צד, והאורך – אלפים, וקרנותיהן למלאות פגמיהן - אלפים על אלפים; הרי סך הכל חמשת אלפים על חמשת אלפים מרובעין, אלפים תחום לכאן ולכאן, והעיר אלף בינתים, דהוו להו תחומין תמניא, וקרנות שיתסר, נמצא מגרש רביע התחומין והקרנות)!

רבינא אמר: מאי 'לביע' – רביע דתחומין (לעולם כדמעיקרא במתא מרבעתא, ובתרי אלפא אתרי אלפא, דהוו להו תחומין שיתסר וקרנות שיתסר, ומגרש מנייהו תריסר, ומאי 'רביע' דקתני - בתחומין דקאמר: נמצא מגרש דתחומין רביע דתחומין, וקרנות דמגרש דתחומין תמניא, כדאמרינן מעיקרא, והוא ריבעא דתלתין ותריין);

רב אשי אמר: מאי 'לביע' – רביע דקרנות (רב אשי - נמי כרבינא מוקי לה במתא מרבעתא, דתרי אלפי אתרי אלפי, ומאי 'נמצא מגרש רביע' דקתני? - הכי קאמר: מגרש דקרנות הוי רביע דקרנות, דשיתסר דקרנות הוי רביע המגרש).

אמר ליה רבינא לרב אשי: והא 'סביב' כתיב (בקרא, גבי מגרש, ותנא כי רהטא דקרא נקט ותנא)? (לישנא אחרינא: רב אשי סבירא ליה דאין נותנין מגרש אלא לקרנות העיר אלף על אלף, הלכך לעולם בין העיר גדולה בין העיר קטנה מגרש שלה רביע, [דלעולם] הקרנות שיתסר ומגרש ארבע) מאי 'סביב'? – סביב דקרנות; דאי לא תימא הכי, גבי עולה, דכתיב (ויקרא אה) [ושחט את בן הבקר לפני ה' והקריבו בני אהרן הכהנים את הדם] וזרקו את הדם על המזבח סביב [אשר פתח אהל מועד] הכי נמי סביב ממש? אלא מאי 'סביב' – סביב דקרנות; הכא נמי מאי 'סביב' – סביב דקרנות.

אמר ליה רב חביבי מחוזנא לרב אשי: והא איכא מורשא דקרנתא (למאי דאמרן לעיל 'כמה מרובע יתיר' כו' דמדדינן מגרש בעיגולא, וקשיא ליה לרב חביבא: כיון דתניא מרובע את העיר - הרי היא מרובעת, וכי יהבא מגרש בעיגול אלף סביב לה - נמצאו קרנות העיר אוכלין בתוך המגרש, ואין כנגד הקרנות אלף מגרש)?

במתא עיגולתא (דלית לה מורשא דקרנתא).

והא ריבעוה?

אימור דאמרינן 'חזינן כמאן דמרבעא רבועי' (לענין להוסיף לה תחומין, בין להילוך שבת בין לענין נתינת לויס), ודאי מי מרבענא (כלום הוספנו בתים בתוספת ריבועא, שימעטו את נוי המגרש)?

אמר ליה רב חנילאי מחוזנא לרב אשי (בתמיה): מכדי כמה מרובע יתר על העגול? – רביע; הני תמני מאה (דקתני לעיל: נמצאו תחומין משתכרין במה שהנחנו טבלא באלכסון שמונה מאות אמה) - (והלא אין עודף האלכסון אלא מפני הריבוע, דדבר עגול אין לו אלכסון, והמרובע יש לו אלכסון, וכמה מרובע יתיר על העגול - רביע, ורביעא אייתו עלה מלבר, שהוא חלק שלישי מלגו) - שית מאה ושיתין ושבע נכי תילתא הוי (דהיינו תילתא דאלפים)!

אמר ליה: (דרביע יתיר עליו ותו לא -) הני מילי בעיגולא (דנפיק) מגו רבוע (כי אמרינן רביע - הני מילי בעלמא: כל היכא דאיירי בעגול הנעשה מתוך המרובע, זה הריבוע יתיר על העגול, שאנו עוסקין במדת החלל כולו: כמה נשכר כל החלל בתוספת זו? - בין בהיקפו בין בחללו - לא נשכר אלא רביע, שהרי עיר עגולה אלפים, הקיפה ששת אלפים, כדילפינן בפרק קמא (עירובין יד, א) מ'וקו שלשים באמה יסוב אותו וגו' [מלכים א ז, כג] ועיר מרובעת היקיפה שמונת אלפים; וכן למדת חללה: אם באת לחלק התוספת לפי חשבון לכל העיר - לא רבתה המדה על מה שבתחילה אלא רביע, דהכי קים להו לרבנן: שהמרובע יתיר על העגול רביע), אבל באלכסונא בעינא טפי, דאמר מר: כל

אמתא בריבוע = אמתא ותרי חומשי באלכסונא (כלומר: אבל כאן שאנו עוסקין לידע כמה ניתוסף הילוך האלכסון בשביל רבוע זה שהוספנו - איכא טפי מרביע, לפי שכל הרבוע הזה שהוספת נתנו לקרנותיה, ולא נשתכרו בו אמצעי העיר כלום: שמתחילה אלפים ועכשיו אלפים, והשכר הזה רובו לחודן של קרנות ומיעוטו לסמוך להן מכאן ומכאן, לפי האלכסון יתיר על הרבוע).

משנה :

נותנין קרפף לעיר (כשבא למדוד התחומין - אין מודדין מן החומה, אלא מרחיק שבעים אמה ושיריים כחצר המשכן, ומתחיל למדוד) - דברי רבי מאיר; וחכמים אומרים: לא אמרו קרפף אלא בין שתי עיירות; אם יש לזו שבעים אמה ושיריים ולזו שבעים אמה ושיריים - עושה קרפף את שתיהן להיות אחד; וכן שלשה כפרים המשולשין (מפרש בגמרא): אם יש בין שנים חיצונים מאה וארבעים ואחת ושליש (היינו שתי קרפפות) - עשה אמצעי את שלשתן להיות אחד (והיוצא ללכת דרך חברתה חוצה לה מודד מחומת חברתה ואילך).

גמרא :

מנא הני מילי?

אמר רבא: דאמר קרא: (במדבר לה, ד) [ומגרשי הערים אשר תתנו ללויים] מקיר העיר וחוצה [אלף אמה סביב]; אמרה תורה: תן חוצה (קרפף) - ואחר כך מדוד.

וחכמים אומרים: לא אמרו [קרפף אלא בין שתי עיירות; אם יש לזו שבעים אמה ושיריים ולזו שבעים אמה ושיריים - עושה קרפף את שתיהן להיות אחד]: איתמר: רב הונא אמר: נותנין קרפף לזו וקרפף לזו; חייא בר רב אמר: קרפף אחד לשתיהן. תנן: 'וחכמים אומרים: לא אמרו קרפף אלא בין שתי עיירות', תיובתא דרב הונא!

אמר לך רב הונא: מאי 'קרפף'? - תורת קרפף, ולעולם קרפף לזו וקרפף לזו; הכי נמי מסתברא, מדקתני סיפא: 'אם יש לזו שבעים אמה ושיריים ולזו שבעים אמה ושיריים - עושה קרפף לשתיהן להיות אחד' - שמע מינה! לימא תיהוי תיובתיה דחייא בר רב? אמר לך חייא בר רב:

(עירובין נז, ב)

הא (הך) סיפא [אם יש לזו שבעים אמה ושיריים ולזו שבעים אמה ושיריים - עושה קרפף את שתיהן להיות אחד] מני? - רבי מאיר היא (סתמא היא, ולא מסקנא דמלתא דרבנן היא [ואיננה סיוס דברי רבנן]). אי רבי מאיר היא, הא תני ליה רישא 'נותנין קרפף לעיר דברי רבי מאיר'?

צריכא: דאי מההיא, הוה אמינא 'חד לחדא וחד לתרתי' (אי מסיפא דמירי בשתי עיירות, התם הוא דקאמר רבי מאיר דאף על גב דאיכא קרפף לכל חדא אמרינן חדא היא) - קא משמע לן דלתרתי - תרי יהבינן להו; ואי אשמעינן הכא - משום דחיקא תשמישתייהו (דהואיל וקרובות אין להן נוי העיר בשני קרפפות עד דאיכא טפי, הלכך עשה קרפף את שתיהן להיות אחת), אבל התם דלא דחיקא תשמישתייהו (אבל חדא דלא דחיקא תשמישתייהו = שאין עיר אחת סמוכה לה ויש לה אויר הרבה) - אימא לא (לא ניתב לה קרפף כלל)? - (קא משמע לן) צריכא.

תנן: 'וכן שלשה כפרים המשולשין, אם יש בין שנים החיצונים מאה וארבעים ואחת אמה ושליש - עושה אמצעי את שלשתן להיות אחד'; טעמא דאיכא אמצעי (דהשתא אין בין עיר לעיר אלא קרפף אחד), הא ליכא אמצעי - לא! תיובתא דרב הונא?! אמר לך רב הונא: הא אתמר עלה: אמר רבה אמר רב אידי אמר רבי חנינא: לא משולשין ממש (בשורה אחת), אלא (שלישי עומד מרחוק כנגד בין שני החיצונים [1]) רואין כל שאילו מטיל אמצעי ביניהן ויהיו משולשין ואין בין זה לזה אלא מאה וארבעים אמה ואחת ושליש - עשה אמצעי את שלשתן להיות אחד (כלומר: הא דקתני במתניתין *אם יש בין שני החיצונים מאה ארבעים ואחת* - לא כדסלקא דעתך מעיקרא שאין ביניהן יותר, אלא מתניתין - דמרחקי מהדדי טובא, והכי קאמר: אם יש אויר בין שני החיצונים כדי להתמלאות אמצעי ולעמוד אויר הנשאר בין אמצעי ולחיצונים מכאן ומכאן על מאה ארבעים ואחת לכאן ומאה וארבעים ואחת לכאן, דהיינו שני קרפפות לשניהן - רואין כאילו הוא נתון ביניהן והרי כולן אחת, והיוצא מאחת מהן לילך דרך אחת מחברותיה - מודד מחומת חברתה; אבל אם רבה אויר יותר מכאן - לא אמרינן 'רואין'). אמר ליה רבא לאביי: כמה יהא בין חיצון לאמצעי (וכמה יהא רחוק אמצעי מהן, דאמרינן 'רואין')? אמר ליה: אלפים אמה (הואיל ויכול לבוא מזו לזו בלא עירוב, אמרינן 'רואין').

והא את הוא דאמרת (לעיל (עירובין נה,ב) גבי עיר שעשויה כקשת) כוותיה דרבא בריה דרבה בר רב הונא מסתברא, דאמר (דאפילו יש בין יתר לקשת) יותר מאלפים אמה (הרי היא אחת ומודדין לה מן היתר)? הכי? השתא: התם (בקשת) איכא בתים (והרי הדר בקשת יכול לבוא לראשיה דרך בתי הקשת), הכא (בין אמצעי לחיצונים) ליכא בתים! ואמר ליה רבא לאביי: כמה יהא בין חיצון לחיצון? 'כמה יהא' מאי נפקא לך מינה? כל שאילו מכניס אמצעי ביניהן ואין בין זה לזה אלא מאה וארבעים ואחת ושליש. ואפילו ארבעה אלפים אמה (ואפילו טובא - ובלבד שיהא שיעור באמצעי למלאות, כדאמרינן)?

אמר ליה: אין! והאמר רב הונא 'עיר העשויה כקשת, אם יש בין שתי ראשיה פחות מארבעת אלפים אמה - מודדין לה מן היתר, ואם לאו מודדין לה מן הקשת'? אמר ליה: התם ליכא למימר מלי (ליכא למימר מלא האויר שביניהן דאין לך במה למלאותו), הכא איכא למימר מלי. [עיי' תוספות ד"ה התם ליכא למימר מלי ותוספות נה,א ד"ה עיר וד"ה פחות]

אמר ליה רב ספרא לרבא: הרי בני אקיסטפון, דמשחינן להו תחומא מהאי גיסא דארדשיר, ובני דארדשיר משחינן להו תחומא מהאי גיסא דאקיסטפון - הא איכא דגלת דמפסקא יתר ממאה וארבעים ואחת ושליש? נפק אחוי ליה הנך אטמהתא דשורא דמבלעי בדגלת בשבעים אמה ושיריים. [כנראה באמצע הנהר חדקל יש מבנים מושקעים, אולי חורבות של גשר].

משנה:
אין מודדין אלא בחבל של חמישים אמה לא פחות ולא יותר (בגמרא מפרש טעמא); ולא ימדוד אלא כנגד לבו (קבעו לו חכמים מקום לשום כנגדו ראש החבל, שלא יתן זה כנגד צוארו וזה כנגד רגליו והחבל מתקצר, והתחומין מתמעטין); היה מודד והגיע לגיא או לגדר (חומת אבנים שנפלה ונעשה גל גבוה ומשופע, ובני אדם מהלכין עליו) - מבליעו (אם אינו רחב חמישים אמה משפתו לשפתו מלמעלה, אף על פי שיש במדרונו הילוך יותר מאלפים - אין אומרים תעלה מדת מדרונו למדת התחום, אלא יעמוד זה על שפתו מכאן וזה על שפתו מכאן - ויבליע מדרונו בחבל אחד) וחוזר למדתו; הגיע להר מבליעו וחוזר למדתו (בגמרא מפרש דמדקתני חוזר למדתו משמע שאם היה רוחבו כנגד העיר יותר מחמישים ואינו יכול להבליעו בחבל, ובאחד מראשיו שלא כנגד העיר יכול להבליעו - הולך ומבליעו שם, ומודד והולך שם משפתו והלאה עד כנגד מקום שכלה בו שם רוחב הגיא כנגד העיר, וחוזר למדתו כנגד העיר, ומשלים למדת תחומין, [בדפוס וילנא יש במקום זה שרטוט])

(עירובין נה,א)
המשך המשנה
ובלבד שלא יצא חוץ לתחום (שאם היה רחבו של גיא כנגד העיר יוצא חוץ לתחום, וזה הלך והבליעו שלא כנגד העיר ומודד משפתו ולהלן, לא ימדוד אלא עד כדי השלמת התחומין, וצופה כנגד מקום שמדתו כלה כנגד העיר בתוך הגיא, ויצוין סימני התחום, אבל לא ימדוד, וילך חוץ לתחום עד כנגד מקום תכלית שפת הגיא שכנגד העיר לידע כמה אמות יצא, וכמנין אותן אמות יחזור ויכנס לתוך הגיא ויצוין; משום גזירה שהרואה אותו מודד והולך שם יאמר שמידת התחומין עד כאן; לישנא אחרינא: **שלא יצא חוץ לתחום**: אם היה ארוך וראשיו יוצאין חוץ לתחומי העיר ואין יכול להבליעו בחבל כנגד התחומין מפני רחבו, ויכול להבליעו שלא כנגד התחומין - לא יצא להבליעו שם; גזירה שמא יאמרו 'מדת תחומין של צידי העיר באה לכאן'; אם אינו יכול להבליעו - בזו (ז' למעוטי ערי מקלט ועגלה ערופה, דאין מקדיין בהן, כדמפרש בגמרא לקמן (עירובין נה,ב)) אמר רבי דוסתאי בר ינאי משום רבי מאיר: 'שמעתי שמקדיין בהרים' (מקדיין = נוקבין: רואין כאלו נוקבין אותן ומודדין דרך הנקב, למעט מדת מדרונו, כדאמר בגמרא שמודדין אותו בחבל של ארבע אמות, והתחתון מניח את החבל כנגד לבו והעליון כנגד מרגלותיו, ומתמעט מדרונו של כל ארבע אמות חצי קומת אדם).

גמרא:
מנא הני מילי?

אמר רב יהודה אמר רב: דאמר קרא (שמות כו, יח) **אֲרֹךְ הַחֹצֵר מֵאָה בָּאֵמָה וּרְחֹב חֲמִשִּׁים בְּחִמְשִׁים** [וקמה חמש אמות שש משזר ואדניהם נחשת] - אמרה תורה בחבל של חמשים אמה מדוד!
האי מיבעי ליה ליטול חמשים ולסבב חמשים!?
אם כן לימא קרא 'חמשים חמשים', מאי 'חמשים בחמשים'? - שמעת מינה תרתי.

לא פחות ולא יותר:
תנא 'לא פחות - מפני שמדכה' (כשהחבל קצר - יכול למותחו ומאריך המדה, והתורה אמרה בחבל של חמשים אמה ימדוד), ולא יותר - מפני שממעט (שכובדו מכפילו, ומתקצר באמצעיתו);
אמר רבי אסי: אין מודדין אלא בחבל של אפסקימא.
מאי 'אפסקימא'?
אמר רבי אבא: נרגילא;
מאי 'נרגילא'?
אמר רבי יעקב: דיקלא דחד נברא (סיב שגדל ומתגלגל סביב הדקל, כעין ויגיל"א של גפנים [קנוקנות]);
איכא דאמרי: מאי 'אפסקימא'? - רבי אבא אמר: נרגילא; רבי יעקב אמר: דיקלא דחד נברא.

תניא: 'אמר רבי יהושע בן חנניא: אין לך שיפה למדידה יותר משלשלאות של כרזל, אבל מה נעשה, שהרי אמרה תורה (זכריה ב, ח) [ואשא עיני וארא והנה איש] **וּבִידוֹ חֶבֶל מִדָּה** [סוקו: ו] ואמר אנה אתה הלך ויאמר אלי למד את ירושלם לראות כמה רחבה וכמה ארכה';
והכתיב (במשכן של יחזקאל) (יחזקאל מ, ה) [והנה חומה מחוץ לבית סביב סביב] **וּבִידוֹ הָאִישׁ קֵנָה הַמִּדָּה** [שש אמות באמה וטפח וימד את רחב הבנין קנה אחד וקומה קנה אחד]?
ההוא לתרעי (למדוד רוחב השערים).

תני רב יוסף: שלשה חבלים הם: של מגג (יונ"ק בלעז [גימא, סוף]), של נצר (ערבה קלופה; לישנא אחרינא: צורי דקל, והוא 'סיב'; הך דרב יוסף פליג אדרב אסי), ושל פשתן; של מגג - לפרה (לפי שאינה מקבלת טומאה, שיהו כל מעשה פרה בטוהרה), דתנן [פרה פ"ג מ"ט]: **'כפתוה כחבל המגג ונתנוה על גב מערכתה'**;
של נצרים - לסוטה, דתנן [סוטה פ"א מ"ד]: **'ואחר כך מביא חבל המצרי וקושרו למעלה מדדיה'**;
של פשתן - למדידה.

היה מודד והגיע:
מדתני 'חוזר למידתו' - מכלל דאם אינו יכול להבליעו - הולך למקום שיכול להבליעו ומבליעו (כדפירשתי לעיל), וצופה כנגד מידתו, וחוזר.
תנינא להא, דתנו רבנן [דומה לתוספתא עירובין פ"ד מ"טו [ליברמן]]: **'היה מודד והגיע המידה לגיא, אם יכול להבליעו כחבל של חמשים אמה - מבליעו, ואם לאו - הולך למקום שיכול להבליעו ומבליעו, וצופה וחוזר למידתו; אם היה גיא מעוקם' (שהיה מדרונו משופע ונוח להילוך) - מקדיר ועולה מקדיר ויורד' (מקדיר ועולה, כדפירשתי 'תחתון כנגד לבו כו'; כך שמעתי, וקשה לי בה לקמן, ובתוספתא [פרק רביעי מ"טו] הכי גרסינן: **זאם היה גיא מעוקם ואינו יכול להבליעו - מקדיר וכו', והכי קאמר: אם היה גיא מתעקם והולך וסובב את העיר, וכשהוא מודד תחום מערב אינו יכול להבליעו בחבל של חמשים אמה - ברוח מערבית עד שהוא מתעקם לצפון הוא מתחיל להשוות - אותה הבלעה אינה מועלת למידת תחום מערב, ומקדיר ועולה); הגיע לכותל - אין אומרים יקוב הכותל, אלא אומדו והולך לו.**
והא אנן תנן **'מבליעו וחוזר למידתו'**?
התם ניחא תשמישתא (נוח להילוך קצת, כגון מתלקט עשרה מתוך ארבע; התם קתני 'מבליעו אם יכול', ואם לאו - מקדיר), הכא (בכותל זקוף יותר מדאי) לא ניחא תשמישתא (דכיון דלא חזו להילוך - אין גובה שיפועו עולה למידת התחום).
אמר רב יהודה אמר שמואל: לא שנו (דמקדיר אלא דניחא תשמישתיה) אלא (שמעוקם כל כך) שאין חוט המשקולת יורד כנגדו (שכשמיניח חוט משקולת הבנאים אצל שפתו והיא יורדת לעומקו - מנקפת בשיפועו, ומעכבת המדרון מלירד כנגדו, אלא מרחיקו מלמטה);**

'כנגדו' משמע מכון, ולקמן (עירובין נח,ב) מפרש דעד ארבע אמות קרי ליה 'יורד כנגדו': שירחיק השיפוע את המשקולת לקרקעיתו ארבע אמות מכנגד שפתו העליונה),

(עירובין נח,ב)

אבל חוט המשקולת יורד כנגדו (שפתו זקופה מאד, שאין מתרחקת שפת תחתיתו מכנגד שפת גובהו, דבר אחר: אין מידת מדרונו ממעט מידת התחום על ידי קידור, אלא נכנס לתוכו) - מודדו מדידה יפה (ומודד קרקעיתו מדידה יפה כקרקע חלקה, ויוצא לשפתו ומשלים מדתו והולך). וכמה עומקו של גיא (דנימא 'מבליעו כשהוא רחב חמישים')? אמר רב יוסף: אלפים (אבל יותר מכאן, אפילו יכול להבליעו - אינו מבליעו, אלא מקדר). איתיביה אביי: 'עמוק מאה ורוחב חמישים - מבליעו, ואם לאו - אין מבליעו'! הוא דאמר כאחרים, דתניא: 'אחרים אומרים: אפילו עמוק אלפים ורוחב חמישים - מבליעו'. איכא דאמרי: אמר רב יוסף: אפילו יתר מאלפים; כמאן? - דלא כתנא קמא ולא כאחרים! התם (פלוגתא דתנא קמא ואחרים) שאין חוט המשקולת יורד כנגדו (הלכך, כיון דחזי להילוך קצת - אזלינן ביה לחומרא), הכא בחוט המשקולת יורד כנגדו; וכי אין חוט המשקולת יורד כנגדו, עד כמה (יתרחק המשקולת מכנגדו, דקרי ליה 'אין יורד', ונחמיר ביה)? אמר אבימי: ארבע; וכן תני רמי בר יחזקאל: ארבע.

הגיע להר - מבליעו וחוזר למידתו: אמר רבא: לא שנו אלא בהר המתלקט עשרה מתוך ארבע (הבא ללקוט כמה הוא מגביה והולך - מוצא עשרה טפחים גובה קודם שיגיע להילוך ארבע אמות), אבל בהר המתלקט עשר מתוך חמש - (כקרקע חלקה דמי, ו) מודדו מדידה יפה (ואין כאן לא הבלעה ולא קידור). רב הונא בריה דרב נתן מתני לקולא: אמר רבא: לא שנו אלא בהר המתלקט עשרה מתוך חמש, אבל בהר המתלקט עשרה מתוך ארבע - אומדו והולך לו (בהר משופע - הוא דבעינן הבלעה או קידור, אבל בזקוף - אומד בעלמא).

ובלבד שלא יצא חוץ לתחום:

מאי טעמא?

אמר רב כהנא: גזירה שמא יאמרו מדת תחומין באה לכאן (הא פרשין לעיל).

אם אינו יכול להבליעו:

תנו רבנן: 'כיצד מקדרינן?

תחתון כנגד לבו, עליון כנגד מרגלותיו.

אמר אביי: נקיטין: אין מקדרינן אלא בחבל של ארבע אמות.

אמר רב נחמן אמר רבה בר אבא: נקיטין: אין מקדרינן לא בעגלה ערופה (כשמודדין לידע איזו היא קרובה אל החלל) ולא בערי מקלט (לקלוט, דתנן (מכות פ"ב

מ"ד דף י"א,ב): 'שש שהעיר קולטת, כך תחומה קולט' מפני שהן של תורה (מפני שמדידתן מן

התורה - הלכך לא משערינן בהו מיד, אלא מודדין הרים וגאיות כקרקע חלקה).

משנה:

אין מודדין אלא מן המומחה (בקי במדידה);

ריבה למקום אחד ומיעט למקום אחר (שנמצאו סימני תחום קרן זה ארוכין ובולטין

מכנגד סימני תחום קרן שכנגדו) - שומעין למקום שריבה (ומוציאין מידה הקצרה כנגדה [כלומר: מאריכים את הקצרה עד למידת הארוכה], מפני שלא מתח מתחילה החבל כל צרכו ונתקצר, וצריך

למותחו בכל כחו, והכי תניא בתוספתא [פרק רביעי];

ריבה לאחד ומיעט לאחד - שומעין למרובה (מפרש בגמרא (עירובין נט,א));

ואפילו עבד אפילו שפחה נאמנין לומר "עד כאן תחום שבת", שלא

אמרו חכמים את הדבר להחמיר אלא להקל (כשגזרו שלא לצאת חוץ לתחום - לא

אמרו להחמיר בתחומין, אלא להקל בתחומין).

(עירובין נט,א)

גמרא :

'למקום שריבה' - אין, למקום שמיעט לא (בתמיהה: והלא יש בכלל מאתים מנה) ? אימא 'אף למקום שריבה'.

ריבה לאחד ומיעט לאחד [שומעין למרובה] :

הא תו למה לי? היינו הך (דהיינו אחד, היינו למקום אחד) ? !

הכי קאמר: ריבה אחד ומיעט אחד (שמדדום שני בני אדם, זה מיעט וזה ריבה) - שומעין לזה שריבה.

אמר אביי: ובלבד שלא ירבה יותר ממדת העיר באלכסונוא (דאפילו ריבה שיעור גדול, דליכא למיתלי במתיחת החבל - תלינן ביה בטעות האלכסון, דאמרין: זה היה בקי במדידה והניח טבלא של תחומין כנגד הקרן באלכסון, כדאמרן (עירובין נ"ב), וזה מדד אלפים מאמצע הקרן והפסיד את הזוויות כל אלכסון של אלפים; אבל אם ריבה יותר מכך - אין לנו במה לתלות) ! (ולבי מגמגם בלשון).

שלא אמרו חכמים את הדבר להחמיר אלא להקל :

והתניא: 'לא אמרו חכמים את הדבר להקל אלא להחמיר' ? !

אמר רבינא: לא להקל על דברי תורה אלא להחמיר על דברי תורה, ותחומין - דרבנן (כל מה שגזרו חכמים בתחומין - להחמיר על דברי תורה באו, דמדאורייתא לא מתסרי מידי ואינהו גזרו, הלכך אזלינן בהו לקולא, דהא תחומין עצמן מדרבנן) .

משנה :

עיר של יחיד (שלא היו נכנסין בה תמיד ששים רבוא של בני אדם, ולא חשיבא רשות הרבים, דלא דמיא לדגלי מדבר) ונעשית של רבים (שנתוספו בה דיורין, או נקבעו בה שווקים) - מערבין את כולה (כבתחלה, ואין מבואותיה צריכין תיקון, שהרי היא כחצר אחת, וכגון שאין בה רשות הרבים גמורה של שש עשרה אמה, ואם יש בה - מפרש בגמרא תקנתא לרשות הרבים שבתוכה) ; ושל רבים ונעשית של יחיד - אין מערבין את כולה (רבותא אשמועינן דאף על גב דנעשית של יחיד - אין מערבין את כולה, הואיל ותחלתה של רבים, דדילמא הדא ומתעבדא של רבים ואתו לערובה כולה) אלא אם כן עשה חוצה לה (שיור) כעיר 'חדשה' (כך שמה [יהושע ס"ו, יז]) שביהודה שיש בה חמשים דיורין (שלא עירבו עס שאר העיר, אלא לבדן) - דברי רבי יהודה (ואסור לערב עיר של רבים בלא שיור - ואף על גב דאין בה רשות הרבים גמורה, שלא תשתכח תורת רשות הרבים, וההוא שיור הוי היכרא דטעמא משום עירוב הוא) ; רבי שמעון אומר: שלשה חצירות של שני בתים.

גמרא :

היכי דמי 'עיר של יחיד ונעשית של רבים' ?

אמר רב יהודה: כגון דאיסקרתא דריש גלותא.

אמר ליה רב נחמן: מאי טעמא (תלו טעמא בה דלא משכחת עיר של יחיד ונעשית של רבים אחריתי) ? אילימא משום דשכיחי גבי הרמנא (אצל המושל, דהיינו ריש גלותא, ליטול רשות לדון ולהתיר בכורות ולסמוך) מדכרי אהדדי (דלא אתו למישרי של רבים, והרי היא של רבים) - כולהו ישראל נמי בצפרא דשבתא שכיחי גבי הדדי (לשמוע דרשה) ? !

אלא אמר רב נחמן: (כל עיר של יחיד ונעשית של רבים שריא) כגון דיסקרתא דנתזואי (כרך של אותו האיש) .

תנו רבנן: 'עיר של יחיד ונעשית של רבים, ורשות הרבים' (של שש

עשרה אמה רוחב) עוברת בתוכה, כיצד מערבין אותה?

עושה לחי מכאן ולחי מכאן או קורה מכאן וקורה מכאן (לראשי רשות הרבים; ובעיירות שאין להם חומה עסקינן, שראשי רשות הרבים מפולשין; ובשל רבים והרי היא של רבים לא שרו רבנן להא תקנתא דכל מבואותיה המפולשין הוו כרשות הרבים, ובעו תקנתא מדרבנן דמיחלפי ברשות הרבים; אבל בעיר של יחיד מוכחא מילתיה), ונושא ונותן באמצע; ואין מערבין אותה לחצאין (דכיון דמעיקרא חדא היא, אסרי הני אהני, והויא כמבוי ששכח אחד מן החצירות ולא נשתתפה בו, דאסרה אכולהו), אלא או כולה או מבוי מבוי בפני עצמו (ולקמן פריך: השתא נמי ליסרו אהדדי?) ; היתה של רבים והרי היא של רבים

(עירובין נ"ט, ב)

ואין לה אלא פתח אחד (ולאו מפולשת היא ולא דמי לדגלי מדבר) - מערבין את כולה.

מאן תנא דמיערבא רשות הרבים?

אמר רב הונא בריה דרב יהושע: רבי יהודה היא, דתניא: 'יתר על כן אמר רבי יהודה: מי שיש לו שני בתים כשני צידי רשות הרבים - עושה לחי מכאן ולחי מכאן או קורה מכאן וקורה מכאן, ונושא ונותן באמצע.

אמרו לו: אין מערבין רשות הרבים בכך! אמר מר: 'ואין מערבין אותה לחצאין'; אמר רב פפא: לא אמרו אלא לארכה (דרך עיירות להיות פתחי פילושיהן לאורכם, ורשות הרבים עוברת מפתח לפתח, וחלוקה לאורכה; הלכך אין בני עבר הלז רשאים לערב לבדן ובני עבר הלז לבדן, משום דהני והני דרסי בהך רשות הרבים ויוצאין ונכנסין דרך פתחים לכאן ולכאן, ורשות הרבים זו מחברתם שכולם מעורבין בה, ואסרי אהדדי), אבל לרחבה (בני שני העברים לראש האחד לבד, ובני שני העברים לראש השני לבד) - מערבין (שהרי יכולין להסתלק אלו מאלו ולא יהא דרך לאלו על אלו, ובודרין להן אלו פתח שאצלן ואלו פתח שאצלן).

כמאן? דלא כרבי עקיבא (פלוגתא דרבנן ורבי עקיבא בפרק 'הדר' (עירובין עה,א)), דאי כרבי עקיבא - הא אמר 'רגל המותרת במקומה אוסרת אפילו שלא במקומה (כגון שתי חצירות זו לפנים מזו, והחיצונה פתוחה לרשות הרבים והפנימית אין לה פתח לרשות הרבים אלא יוצאת דרך חיצונה, ולא מיבעיא היכא דעירבו דיוורין שבחיצונה לבדן, ובני פנימית לא עירבו ביניהן לבדן להיות מותרין בתשמיש חצר לעצמו - דהויא 'רגל האסורה במקומה' דאסרה דריסת הרגל דידהו אחיצונה אפילו לרבנן, דכיון דבחד דגופייהו אסרי - ליכא למכפינהו למיחד דשא דידהו, וימחלו על דריסת הרגל שיש להן על החיצונה; אלא אפילו עירבו זו לעצמה וזו לעצמה, דהויא פנימית 'מותרת במקומה' - פליג רבי עקיבא, ואומר: דריסת הרגל דידה - אסרה אחיצונה, ופנימית מותרת וחיצונה אסורה; והכי נמי ניתסרו אהדדי'?!)

אפילו תימא רבי עקיבא; עד כאן לא קאמר רבי עקיבא התם אלא בשתי חצירות זו לפנים מזו, דפנימית לית לה פיתחא אחרינא (גירסת רש"י: דפנימית אחדא דשא ומשתמשא - דכיון דמותרת במקומה, כגון זו כופין על מדת סדום שלא יהא לה היום דריסת הרגל על החיצונה, אלא תסגור דלת שביניהן ותשמש במקומה); אבל הכא - הני נפקי בהאי פיתחא והני נפקי בהאי פיתחא (אבל הכא - הרי רשות הרבים של אלו ושל אלו - אחד הוא, שאין בו חילוק באמצע אורכו ולא רמז של מחיצה, לומר: תיחוד דשא ותשמש את כולה במקומה, והכי מצית לסלק הני מהני)!

איכא דאמרי אמר רב פפא: לא תימא לארכה הוא דלא מערבין, אבל לרחבה מערבין; אלא אפילו לרחבה נמי לא מערבין; כמאן? - כרבי עקיבא;

אפילו תימא רבנן: עד כאן לא קאמרי רבנן התם אלא בשתי חצירות זו לפנים מזו, דפנימית אחדא לדשא ומשתמשא, אבל הכא מי מצו מסלקי רשות הרבים מהכא?

אמר מר: 'או כולה או מבוי מבוי כפני עצמו', מאי שנא דלחצאין דלא, דאסרי אהדדי? מבוי מבוי נמי אסרי אהדדי (דכיון דמעיקרא של יחיד הוה, והיו מערבין את כולה והורגלו להיות אחד - אסרי אהדדי, ואפילו איכא לחי או קורה למבוי - לא מהני)?!)

הכא במאי עסקינן? - כגון דעבוד דקה (פתח נמוך בראש כל מבוי, דגלו אדעתיהו לאסתלקי כל חד מחבריה), וכי הא: דאמר רב אידי בר אבין אמר רב חסדא: אחד מבני מבוי שעשה דקה לפתחו (לפתח חצירו) - אינו אוסר על בני מבוי (אם לא נשתתף עמהן, דגלי אדעתיה דאסתלק). עיין תוספות ד"ה דפנימית וד"ה אבל.]

היתה של רבים והרי היא [של רבים ואין לה אלא פתח אחד - מערבין את כולה]:

רבי זירא ערבה למתא דבי רבי חייא ולא שבק לה שיוור; אמר ליה אביי: מאי טעמא עבד מר הכי? אמר ליה: סבי דידה אמרי לי רב חייא בר אסי מערב כולה, ואמינא: שמע מינה 'עיר של יחיד ונעשית של רבים' היא. אמר ליה: לדידי אמרו לי הנהו סבי: ההיא אשפה הוה לה מחד גיסא והשתא דאיפניא לה אשפה - הוה לה כשני פתחים, ואסיר?! אמר ליה: לאו אדעתאי. (ועיר של רבים והרי היא של רבים הוה - מדקאמר ליה 'עיר של יחיד ונעשית של רבים' אלמא ההיא שעתא דרבים הוה, ואמרו ליה אינהו: מעיקרא נמי דרבים הוה, אלא אשפה הוה לה שסותם אחד [סגי לה] מפתחיה, ולא היה לה אלא פתח אחד, ואמר לעיל דאפילו של רבים בהכי הוה סגי ליה.)

בעי מיניה רב אמי בר אדא הרפנאה מרבה: סולם (שעולין ויורדין בו חוץ לחומתה) מכאן ופתח מכאן מהו?

אמר ליה: הכי אמר רב: סולם - תורת פתח עליו.
אמר להו רב נחמן: לא תציתו ליה! הכי אמר רב אדא אמר רב:
סולם - תורת פתח עליו ותורת מחיצה עליו (כלומר: אינו מבטל את הסתימה להיות כפתח)!

תורת מחיצה עליו - כדאמרן; תורת פתח עליו - בסולם שבין שתי חצירות (ואין ביניהן פתח, וזה הסולם רחב ארבעה [טפחים] ביניהן - הרי הוא כשתי חצירות ופתח ביניהן): רצו אחד מערב (דאמרין בפרק 'חלון' (עירובין פ"ז מ"א דף ע"א); 17 - מערבין אחד, עירוב אחד לשתייהן וישתמשו זו בזו דרך גובה הכותל ודרך נקבים וסדקין, דאי לא הוי פתח - אין מערבין אחד, ולא מצו לאשתמשו דרך חורין וסדקין) רצו שנים מערבין (שני עירובין: אלו לעצמן: בני בתים של חצר שלא יאסרו זה על זה להוציא מבתיהן שהן רשות המיוחדת לכל אחד לתוך החצר שהוא רשות כולן, ואלו לעצמן, ולא ישתמשו זו בזו).

ומי אמר רב נחמן הכי (דתורת מחיצה עליו לקולא)? והאמר רב נחמן אמר שמואל: אנשי חצר ואנשי מרפסת (אלדוי"ר בלעז; דיורי עליות סמוכות זו לזו ופתוחות לחצר ועושים מרפסת על פני אורך עליות, ופותחין לה פתחי כולן ועולין ויורדין דרך סולם של מרפסת לחצר ודריסת רגליהן וציאתן לרשות הרבים דרך החצר הויא, לפיכך, אם אינן מערבין עם הדיורין התחתונים - אוסרים אלו על אלו להוציא כלי הבתים לחצר) ששכחו

(עירובין ס, א)

ולא עירבו (בני מרפסת עם בני חצר, אלא אלו לבדן ואלו לבדן), אם יש לפניהם (לפני המרפסת, לרגלי הכבש בתחלת עלייתה) דקה ארבעה (פתח קטן, גובה ארבעה) - אינה אוסרת (אין אוסרין בני מרפסת על בני החצר, דהא איסתלק להו), ואם לאו - אוסרת (אלמא: תורת פתח עליו, ואפילו לחומרא)!

הכא במאי עסקינן? - בדלא גבוה מרפסת עשרה (דליכא למימר תורת מחיצה עליה).

ואי לא גבוה מרפסת עשרה, כי קא עביד דקה מאי הוי (הרי כל המרפסת סביבותיה נמוכה ופתוחה לחצר, והרי הן כשתי חצירות שאין כותל ביניהן)?

במגופפת (מוקפת מחיצה סביב) - עד עשר אמות (אלא שנשאר לפנים עשר אמות - כדין פתח - בלא היקף), דכיון דעביד דקה - איסתלוקי איסתלוק ליה מהכא (סלוק נפשיהו, ואי לא - על כרחך לחומרא נמי פתח הוא, הואיל דלא גבוה עשר).

אמר רב יהודה אמר שמואל: כותל שרצפה בסולמות (זקף סולם אצל סולם) - אפילו ביתר מעשר תורת מחיצה עליו (ואין מבטלין המחיצה למהוי כנפרץ הכותל יותר מעשר, דאמר לקמן: מערבין אחד ואין מערבין שנים, אלא: רצו אחד - מערבין ולקולא, והוי כפתח; רצו שניהם - מערבין, דלחומרא לא אמרין דליבטליה למחיצה: דכל בעירובין להקל).

רמי ליה רב ברונא לרב יהודה במעצרתא דבי רב חנינא: מי אמר שמואל תורת מחיצה עליו (דלא מבטלא סולם למחיצה לחומרא)? והאמר רב נחמן אמר שמואל: 'אנשי מרפסת ואנשי חצר ששכחו ולא עירבו, אם יש לפני דקה ארבעה - אינה אוסרת, ואם לאו - אוסרת' (אלמא אף על גב דגבוה מרפסת עשר, אתי סולם ומבטיל ליה)?

הכא במאי עסקינן? - דלא גבוה מרפסת עשרה (דבלא סולם נמי בטלה).

ואי לא גבוה מרפסת עשרה, כי עביד דקה מאי הוי?

במגופפת עד עשר אמות, דכיון דעביד דקה - איסתלוקי איסתלק מהכא.

הנהו בני קקונאי דאתי לקמיה דרב יוסף, אמרו ליה: הב לן גברא דליערב לן מאתין! (ועיר של רבים ונעשית של יחיד הויא, ובעיא שיעור);

אמר ליה לאביי: זיל ערב להו, וחזי דלא מצווחה עלה בבי מדרשא!

אזל, חזא להנהו בתי דפתיחי לנהרא (פתחיהן אחורי העיר לנהר, ולא היה להם פתח פתוח לעיר), אמר: הני להוי שיעור למתא!

הדר אמר: 'אין מערבין את כולה' תנן, מכלל דאי בעי לעירובי (הנך דמשיירי) - מצי מערבי, אלא איעביד להו כווי (חלונות שיש בהן ארבעה

על ארבעה [טפחים] לצד העיר) דאי בעו לעירובי דרך חלונות מצו מערבי (ואעבדינהו שיעור למתא דלא ליערבוה בהדיהו);

הדר אמר: לא בעי, דהא רבה בר אבבה מערב לה לכולה מחוזא

ערסייתא ערסייתא (שכונות שכונות, ולא היו מערבין כל העיר כאחת) משום פירא דבי תורי (בדפוס וילנא יש במקום זה שרטוט) גומא גדולה שמצניעים שם גרעיני תמרים למאכל בהמה, והיו אותן גומות מבדילות בין השכונות מתחת, ובכל שכונה היו מבואות הרבה, ומערבין יחד; ולא היו מתקנין לה לחיים, משום דעיר של רבים ונעשית של יחיד הויא), דכל חד וחד הוי שיעור לחבריה

(דאי לא הוי שיוור - היכי מצו לערבי מבואות הרבה שבכל שכונה יחד? בכל עיר של רבים ונעשית של יחיד - כל חד וחד באנפי נפשיה בעו עירובי, ובעי לחי וקורה ככל עירות של רבים), ואף על גב דאי בעו לערובי בהדי הדדי לא מצו מערבי (משום פירא דמפטיק, ואין יכולין להלך משכונה לשכונה, והוי חריץ שבין שתי חצירות, דאמרינן לקמן (עירובין פ"ז מ"ג דף ע"ב): *'מערבין שנים ואין מערבין אחד'*);

הדר אמר: לא דמי: התם, אי בעי לערובי דרך גגות (שהיו להם דיוטאות עוברות מגגי שכונה זו לגגי שכונה זו), והני לא מערבי, הילכך נעבדן כווי; הדר אמר: כווי נמי לא בעי, דההוא בי תיבנא דהוה ליה למר בר פופידתא מפומבדיתא ושויה שיוור לפומבדיתא (ואמרינן לקמן: הלכה כרבי שמעון דלא בעי חמישים דיוורין לשיוור);

אמר: היינו דאמר לי מר 'חזי דלא מצווחת עלה בבי מדרשא'!

אלא אם כן עשה חוצה לה כעיר 'חדשה' [שביהודה (יהושע טו, לז) שיש בה חמשים דיוורין]:
תניא: 'אמר רבי יהודה: עיר אחת היתה ביהודה 'חדשה' שמה, והיו בה חמשים דיוורים, אנשים ונשים וטף, ובה היו משערים חכמים (שיוירי עירות), והיא היתה שיוור' (והיא עצמה היתה שיוור לעיר גדולה הסמוכה לה).

איבעיא להו: 'חדשה' מהו (לעירובי באנפה נפשה, כולה בלא שיוור)? : חדשה כי היכי דאיהי הויא שיוור לגדולה? גדולה נמי הויא שיוור לקטנה! אלא כעין חדשה (עיר קטנה אחרת של חמישים דיוורין ואינה סמוכה לגדולה) - מהו? רב הונא ורב יהודה: חד אמר בעיא שיוור, וחד אמר לא בעיא שיוור.

רבי שמעון אומר: שלשה חצירות [של שני בתים]:
אמר רב חמא בר גוריא אמר רב: הלכה כרבי שמעון.
רבי יצחק אמר: אפילו בית אחד וחצר אחת.
'חצר אחת' סלקא דעתך (חצר בלא בית - מי הוי 'דירה')?
אלא אימא 'בית אחד בחצר אחת' (חצר ובית לתוכה סגי להיות שיוור).
אמר ליה אביי לרב יוסף: הא דרבי יצחק - גמרא או סברא?
אמר ליה: מאי נפקא לן מינה?
אמר ליה: גמרא גמור - זמורתא תהא?! [למדו את הגירסא בעל פה בניגון, ובודאי גמרא גמיר הוא 'זמורתא'; אך השאלה היא: האם רק זמורתא, ללא הבנת העניין?]

משנה:

מי שהיה במזרח (בשדה, וקדש עליו שם היום) ואמר לבנו (מבעוד יום) "ערב לי במערב", במערב ואמר לבנו "ערב לי במזרח", אם יש הימנו ולביתו אלפים אמה ולעירובו יותר מכאן (שנתן לו העירוב מביתו והלאה) - מותר לביתו (לדין ביתו, כלומר: למנות שביתתו מביתו כאילו לא עירב) ואסור לעירובו (לדין עירובו: למנות שביתתו מעירובו; דכיון דקידש עליו היום רחוק מעירובו יותר מאלפים - נמצא שאינו יכול להלך וליטלו, שהרי אין עירובו קונה לו אלא אלפים לכל רוח, וכיון דאינו עירוב - הוי ליה שביתתו בביתו, שהרי בתחום ביתו הוה; ואף על גב דאוקמיה בשילהי 'מי שהוציא אוהו' דאי מוקמת ליה באיזן גיסא דאילן - קם ליה כו', אלמא: אמר "שביתתי רחוק מאלפים" - הרי זה לא יזוז ממקומו - הני מילי בבא בדרך; דכיון דבמקום פלוני לא יכול לקנות - דרחוק מאלפים הוה, ובמקום רגליו לא הוה ניחא ליה דליקני ליה - אין לו שביתתו כלל, לפיכך לא יזוז ממקומו; אבל בעומד בביתו ועירב במקום שאינו עירוב - יש לו שביתתו בביתו, דמסתמא בביתו ניחא ליה למיקני בשאין עירובו עירוב, כדתנן בפרק 'בכל מערבין' גבי נתגלגל חוץ לתחום ספק מבעוד יום ספק משחשיכה 'הרי זה חמור גמל' (עירובין פ"ג מ"ד דף ע"א), ולא קתני 'לא יזוז ממקומו' - שמעינן מינה דאם אינו עירוב - יש לו שביתתו בביתו);

לעירובו אלפים אמה ולביתו יותר מכאן - אסור לביתו (לדין ביתו, למנות מביתו אלפים לכל רוח) ומותר לעירובו;

הנותן את עירובו בעיבורה של עיר (באחד מן הבתים העומדין בתוך שבעים אמה ושירים) - לא עשה ולא כלום (שהרי בלא עירוב נמי יש לו מן העיר אלפים לכל רוח, וכל העיר לו כארבע אמות);

נתנו חוץ לתחום (מפרש בגמרא: חוץ לעיבורה של עיר) אפילו אמה אחת -

(עירובין ס, ב)

המשך המשנה

מה שנשכר הוא מפסיד (מה שנשכר לרוח זה - נפסד לרוח שכנגדה: שהרי מנה מן העירוב אלפים לכל רוח, ואם נתנו בסוף אלף למזרח - נמצא שכלות אלפים של מזרח בסוף שלושת אלפים לעיר - ונשתכר אלף; ואלפים של מערב כלות בסוף אלף של מערב העיר - והפסיד האלף; וקמשמע לך דאין העיר עולה לו מן החשבון האלפים של מערב, אלא כולה כארבע אמות).

גמרא :

קא סלקא דעתך 'למזרח' = למזרח ביתו (ואמר לבנו לערב לו במערב ביתו; נמצא שביתו עומד בינו לבין עירובו), 'למערב' = למערב ביתו; בשלמא הימנו ולביתו אלפים אמה ולעירובו יתר מכאן - משכחת לה דמטי לביתיה ולא מטי לעירובו (שהיה יכול לילך לביתו בלא עירוב, אבל לעירוביה לא הוה מטי); אלא (היכי תני) הימנו ולעירובו אלפים אמה ולביתו יתר מכאן היכי משכחת לה (הא ודאי עירובו מרחיק טפי)? אמר רב יצחק: מי סברת 'למזרח' = למזרח ביתו, 'למערב' = למערב ביתו? לא! 'למזרח' = למזרח בנו, 'למערב' = למערב בנו! רבא בר רב שילא אמר: אפילו תימא 'למזרח' = למזרח ביתו, ו'למערב' = למערב ביתו; כגון דקאי ביתיה באלכסונוא (בינו לבין עירובו משוך עירובו למערב יותר מביתו, ואף על פי כן פעמים שהאלכסון רב, והרי ביתו רחוק ממנו יותר מעירובו [בדפוס וילנא יש במקום זה שרטוט]).

הנותן עירובו בתוך עיבורה [של עיר לא עשה ולא כלום; נתנו חוץ לתחום אפילו אמה אחת - מה שנשכר הוא מפסיד]: 'חוץ לתחום' סלקא דעתך (הא לא הוי עירוב)? אלא אימא 'חוץ לעיבורה'.

מה שנשכר הוא מפסיד:

מה שנשכר ותו לא? והתניא: 'הנותן את עירובו בתוך עיבורה של עיר - לא עשה ולא כלום; נתנו חוץ לעיבורה של עיר אפילו אמה אחת - משתכר אותה אמה (לרוח העירוב) ומפסיד את כל העיר כולה (והפסיד מדת כל העיר לרוח שכנגדה), מפני שמדת העיר עולה לו במדת התחום (שכשימדוד אלפים מעירובו לצד העיר - תעלה לו מדת העיר מן החשבון)!' לא קשיא: כאן שכלתה מדתו בחצי העיר (אם היתה עיר גדולה, או שהרחיק עירובו מן העיר עד שאין כל העיר נבלעת במדת אלפים של עירוב - תעלה לו העיר מן החשבון, ומפסידה), כאן שכלתה מדתו בסוף העיר (ואם היתה כל העיר נבלעת באלפים של עירובו - הויה לה כולה כארבע אמות), וכדרכי אידי, דאמר רבי אידי אמר רבי יהושע בן לוי: היה מודד ובא (שבת חוץ לעיר, ולא היה יודע שיש עיר סמוך לו, ותנן בפרק 'מי שהוציא אוהו' (עירובין מהא) הואיל ולא היתה כוונתו לכך - לא יכנס לעיר אלא עד אלפים ממקום שביתתו, והתחיל למנות אלפים פסיעות בינוניות) וכלתה מדתו בחצי העיר (והוא הדין נמי לנותן עירובו חוץ לעיר וקנה שביתה) - אין לו אלא חצי העיר; כלתה מדתו בסוף העיר - נעשית לו העיר כולה כארבע אמות, ומשלימין לו את השאר.

אמר רבי אידי: אין אלו אלא דברי נביאות! מה לי כלתה בחצי העיר מה לי כלתה בסוף העיר (כמתנבא מפני הגבורה, שאינו נותן טעם לדבריו אמרן רבי יהושע בן לוי לדברים הללו, ואי לאו דגמיר להו מרביה - לא הוה אמר כי האי מילתא בלא טעמא)! אמר רבא: (ומאי נביאותיה?) תרוייהו תננה (במתניתין [עירובין פ"ה מ"ח - להלן דף סא, א]): 'אנשי עיר גדולה' (שהיתה להן עיר קטנה בתוך אלפים, ויוצאין מעירן והולכין לילך דרך הקטנה) מהלכין את כל עיר קטנה (הסמוכה להן; ועל כרחך הכי קאמר: מהלכין את כולה כארבע אמות, ומשלימין מדתן חוצה לה! דאי סלקא דעתך מדת העיר סליק להו - מאי אתא לאשמועינן, פשיטא דעד אלפים יכול להלך!)

(עירובין סא, א)

ואין אנשי עיר קטנה מהלכין את כל עיר גדולה (כולה כארבע אמות לפי שהעיר עולה להו במדת התחומין); מאי טעמא? לאו משום דהני כלתה מדתן בחצי העיר והני כלתה מדתן בסוף העיר? ורבי אידי (דאמר 'דברי נבואה הן') - 'אנשי' 'אנשי' תני ('אנשי' 'אנשי' דקתני במתניתין, בתרווייהו תני 'מהלכין' [ולא 'אין מהלכין']), ומוקים לה בנותן (ומוקי לה בנותן עירובו בעיר, כדמפרש במתניתין: כיצד? - מי שהיה בעיר גדולה ונתן עירובו בעיר קטנה הסמוכה לה בתוך אלפים - מהלך את כולה: שעירוב קונה לו כל העיר כארבע אמות, כאילו שבת הוא שם; ורבא תני: 'אין

אנשי' כדאמר לקמן מאן דתני אין אנשי לא משתבש), אבל מודד (כשחשכה לו היום) מחוץ לעיר ובא לעיר) לא תנן (לא תנן מידי חלוק בין כלתה בחציה לכלתה בסופה).

ולא? והתנן [עירובין פ"ה מ"ט]: 'ולמודד' (ממקום שביתתו או ממקום עירובו) שאמר 'נותנין לו אלפים אמה' - שאפילו סוף מדתו כלה במערה (לא יכנס מאלפים והלאה) (אלמא: כלתה מדתו בחצי העיר תנן דעולה לו מדת העיר, ומאי נביאותיה)!!

סוף העיר איצטריכא ליה (לרבי יהושע בן לוי, לאשמועינן דהיכא דכלתה מדתו בסוף העיר - הוא כל העיר כארבע אמות), דלא תנן.

אמר רב נחמן: מאן דתני 'אנשי' לא משתבש, ומאן דתני 'אין אנשי' לא משתבש:

מאן דתני 'אנשי' לא משתבש - דמוקים לה בנותן (כדקתני במתניתין בהדיא), ומאן דתני 'אין אנשי' (עיר קטנה כו') לא משתבש - דמוקים לה במודד (אנשי עיר גדולה שיוצאין מעירן לעיר קטנה הנבלעת כולה בתוך אלפים שלה, כגון שרחוקה מעירן אלף והיא עצמה אלף - מהלכין את כולה כארבע אמות ומשלימין אלף חוצה לה, ואין אנשי עיר קטנה מהלכין את כל עיר גדולה הרחוקה מעירן אלף והיא עצמה אלפים: הואיל ואין כולה נבלעת באלפים שלה - עולה להן במדת התחום, ואין נכנסין לה אלא באלף), ו (מתניתין, דמפרשא ואזלא בנותן עירובו) - חסורי מחסרא והכי קתני: 'אנשי עיר גדולה מהלכין את כל עיר קטנה ואין אנשי עיר קטנה מהלכין את כל עיר גדולה; במה דברים אמורים? - במודד, אבל מי שהיה בעיר גדולה והניח את עירובו בעיר קטנה [או] היה בעיר קטנה והניח את עירובו בעיר גדולה - מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה'.

אמר רב יוסף אמר רמי בר אבא אמר רב הונא: עיר שיושבת על שפת הנחל (נחל עמוק), אם יש לפניה דקה ארבעה (מחיצה ארבע אמות גובה על פני העיר כולה משפת הנחל) - מודדים לה משפת הנחל (מודד משפת הנחל, שהיא כלה שם כשאר עיירות), ואם לאו - אין מודדין לה אלא מפתח ביתו (כיון דבעיתא תשמישתייהו - לא הוי ישוב קבוע, והווי להו כיושבי צריפין, ואין מונין לכל אחד אלא מפתח ביתו).

אמר ליה אביי: דקה ארבע אמות אמרת לן עלה (בניחותא); (והשתא בעינן מינך טעמא): מאי שנא מכל דקי דעלמא, דארבעה (דסגי להו בגובה ארבעה טפחים, כדאמרן לעיל גבי מרפסת שלפניה: 'דקה ארבעה כו')?

אמר ליה: התם לא בעיתא תשמישתא, הכא בעיתא תשמישתא.

אמר רב יוסף: מנא אמינא לה? - דתניא: 'התיר רבי שיהו בני גדר יורדין לחמתן ואין בני חמתן עולין לגדר'; מאי טעמא? לאו משום דהני עבוד דקה והני לא עבוד דקה (בדפוס וילנא יש במקום זה שרטוט) גדר וחמתן יושבין בהר בשיפוע: גדר למעלה וחמתן למטה; הואיל ושתייהן יושבות בשיפוע - צריכות שתיהן דקה בשיפוע; וקא סלקא דעתך שהיו שתיהן מובלעות זו כולה בתוך אלפים של חברתה, וקתני 'בני גדר יורדים לחמתן' כו', לאו משום דבני גדר עבוד דקה? לפיכך כל יושביה כשרוצין לילך לחמתן מתחילין למנות ולמדוד מחומתה לצד חמתן כשאר עיירות, והרי חמתן כולה מובלעת בתחומן; והני בני חמתן לא עבוד דקה לשיפוע, לפיכך לא הויא 'עיר', ומודדין לכל אחד מפתח ביתו, ואלו שבגובהן הקרובין בתוך אלפים לגדר וכולה מובלעת בתחומין - נכנסין לה לכולה, אבל אם היו יושבין בשיפועיה - אין עולין לה)?

כי אתא רב דימי, אמר: טטרוגי מטטרגי להו בני גדר לבני חמתן (מכין והורגין היו בני גדר לבני חמתן), ומאי 'התיר'? - התקין.

ומאי שנא שבת דשכיחא בה שכרות, כי אזלי להתם נמי מטטרגי להו (כי הווי אזלי בני גדר לחמתן נמי מטטרגי להו בני גדר לבני חמתן)?

כלבא בלא מתיה [מחוץ למקומו] שב שנין [שבע שנים] לא נבח.

השתא נמי מטטרגי בני חמתן לבני גדר?

כולי האי לא כייפי להו (בני גדר, דאפילו בלא מתייהו ליטטרגו להו בני חמתן).

רב ספרא אמר: (חמתן -) עיר העשויה כקשת הואי (ובין שתי ראשיה יותר מארבעת אלפים, דאמרינן בריש פרקין 'מודדין לה מן הקשת' - כל אחד מפתח ביתו, ויתר שלה - לצד גדר, הלכך: יורדין בני גדר לחמתן, שהרי מודדין לגדר מחומתה, וכל חמתן מובלעת בתחומה, ובני חמתן היושבים בקשת ומודדין לה מן הקשת - כלה תחומין בראשיה של גדר, ואין יכולין ליכנס לה).

רב דימי בר חנינא אמר: אנשי עיר גדולה ואנשי עיר קטנה הואי (גדר - עיר גדולה, וכשעולין בני חמתן לגדר - כלתה מדתן בחצי העיר; וחמתן עיר קטנה, וכשירדין לה בני גדר - כלתה מידתן בסוף העיר, והכי קאמר רבי: שיהו בני גדר יורדין לחמתן להיות להן כולה כארבע אמות, ומשלימין להן את השאר, אבל גדר עולה לבני חמתן במדת התחום).

רב כהנא מתני הכי (מפרש בהדיא מר אמר הא ומר אמר הא);

רב טביומי מתני הכי: רב ספרא ורב דימי בר חנינא, חד אמר עיר העשויה כקשת הואי וחד אמר אנשי עיר קטנה ואנשי עיר גדולה הואי.

משנה :

אנשי עיר גדולה מהלכין את כל עיר קטנה (לבד מדת תחומין) , ואנשי עיר קטנה מהלכין את כל עיר גדולה ; כיצד ?

מי שהיה בעיר גדולה ונתן את עירובו בעיר קטנה, בעיר קטנה ונתן את עירובו בעיר גדולה - מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה.

רבי עקיבא אומר: אין לו אלא ממקום עירובו אלפים אמה. אמר להן רבי עקיבא: אי אתם מודים לי בנותן עירובו במערה שאין לו אלא ממקום עירובו אלפים אמה? אמרו לו: אימתי? - בזמן שאין בה דיוורין, אבל יש בה דיוורין - מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה; נמצא קל תוכה (משום דיוורין) מעל גבה (שאין שם דיוורין, ואילו נתנו על גבה - לא היו לו אלא אלפים ממקום עירובו); ולמודד, שאמרו 'נותנין אלפים אמה' - שאפילו סוף מדתו כלה במערה (ואף על פי שחלוקין חכמים על רבי עקיבא בנותן עירובו בעיר, לומר שכל העיר לו כארבע אמות - מודין הן בבא מעיר אחרת או ממקום שביתתו וכלתה מדתו של אלפים פסיעות בינוניות אפילו במערה נשיש בה דיוורין - שאינו נכנס להלן ממדתו כלום).

(עירובין סא, ב)

גמרא :

אמר רב יהודה אמר שמואל: שבת בעיר חריבה (מדיווריה, אבל מחיצותיה קיימות טביב לה), לרבנן מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה (לרבנן מהלך את כולה - דהא שבת באויר מחיצות, והוא הדין לרבי עקיבא [מובא להלן], והא דנקט 'רבנן' - משום המניח עירובו, דבעי למיתני חילוק בין חריבה לשיבה; ולרבי עקיבא אפילו בשיבה אין לו ממקום עירובו אלא אלפים); הניח את עירובו בעיר חריבה - אין לו ממקום עירובו אלא אלפים אמה (דכי אמור רבנן 'כל העיר לו כארבע אמות' - במישובת, כדתנן בהדיא: אימתי - בזמן שאין בה דיוורין, אלמא בחריבה מודד); רבי אלעזר אומר: אחד שבת ואחד הניח - מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה.

מיתיבי: 'אמר להן רבי עקיבא: אי אתם מודים לי בנותן את עירובו במערה שאין לו ממקום עירובו אלא אלפים אמה? אמרו לו: אימתי? - בזמן שאין בה דיוורין' - הא באין בה דיוורין מודו ליה ?!

מאי 'אין בה דיוורין' - אינה ראויה לדירה (שנפלו מחיצותיה). תא שמע: 'שבת בעיר, אפילו היא גדולה כאנטיוכיא, במערה - אפילו היא כמערת צדקיהו מלך יהודה (מערת צדקיהו - גדולה היתה, והיא שיצא בה צדקיהו לילה מירושלים לברוח מפני הכשדים, כדכתיב בירמיה (נב, 10) ותבקע העיר וגו') - מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה'; קתני עיר דומיא דמערה: מה מערה חריבה אף עיר חריבה (ועל כרחק חריבה מדיוורין ולא מחומה, דאי מחומה - לא הוי תני 'מהלך את כולה' כיון דלא שבת באויר מחיצות, (והוא הדין ר' עקיבא) ואף על גב דיש חומה); ושבת - אין, אבל הניח - לא (קתני 'שבת' ולא קתני 'הניח'); מני (הא דלא תני 'הניח')? אילימא רבי עקיבא (דלית ליה בהניח מהלך את כולה, אמאי תני עיר דומיא דמערה, למימר דבחריבה קאי), מאי איריא חריבה? אפילו ישיבה נמי ('הניח' - לרבי עקיבא לא, והא ליכא למימר דהא דנקט חריבה - משום שבת נקט, למימר אף על גב דהיא חריבה היכא דשבת מהלך את כולה, הא מאי איריא עיר, אפילו תל ונקע וקמה קצורה ושיבולין מקיפות אותה אמרן בפרקין קמא (עירובין טו, א) מהלך את כולה)! אלא לאו רבנן, וטעמא דשבת - אין, אבל הניח - לא! (ושמע מינה: בחריבה מודד, דהא על כרחק הא דנקט חריבה משום שיורא דשייר ולא תנא 'הניח' נקט לה) ?

לא תימא 'עיר דומיא דמערה', אלא אימא מערה דומיא דעיר: מה עיר ישיבה - אף מערה ישיבה (ולאשמועינן דאפילו הכי: שבת - אין, הניח - לא), ורבי עקיבא היא, דאמר 'אין לו ממקום עירובו אלא אלפים אמה', ובשבת מודי.

והא 'כמערת צדקיהו' קתני (ואין שם דיוורין, דהא של מלך היתה! אי נמי: השתא לית בה דיוורין) ?

כמערת צדקיהו ולא כמערת צדקיהו: כמערת צדקיהו - גדולה, ולא כמערת צדקיהו: דאילו התם חריבה והכא ישיבה.

מר יהודה אשכחינהו לבני מברכתא דקא מותבי עירובייהו בבי כנישתא דבי אגובר (בית הכנסת גדול היה, וכולו מובלע באלפים של תחום מברכתא, והם לא

היו חוששין להוליך העירוב עד סופו ולהניחו שם, דסבירא להו כרבנן: דכיון דמונח באויר מחיצות - מהלכין את כולו וחוצה לו אלפים) ; אמר להו : גו ו ביה טפי (העמיקו עוד להעמיד העירוב עד סופו ולהניחו שם) כי היכי דלישתרי לכו טפי (דהא ממקום העירוב בעיתו למדוד) ! אמר ליה רבא : פלגאה (חולק על חכמים אתה) ! בעירובין לית דחש להא דרבי עקיבא (דקיימא לן הלכה כדברי המיקל בעירוב) .

הדרן עלך כיצד מעברין